Archeologie ve středních Čechách 24, 2020, str. 585–618

Raně středověké fáze pohřebiště u kostela sv. Benedikta na Starém Městě pražském

Michal Tryml

1. ÚVOD

V rámci záchranného archeologického výzkumu předcházejícího výstavbu OD Kotva bylo během roku 1971 prozkoumáno i 850 hrobů někdejšího pohřebiště u kostela sv. Benedikta. Výsledky výzkumu byly zatím publikovány pouze předběžně. Jedna z největších zkoumaných pražských nekropolí byla nepřetržitě používána od raného středověku až do roku 1781. Autory výzkumu byl její vývoj rozdělen do pěti časových etap, předložený text je pokusem o podrobnější analýzu dvou počátečních středověkých fází spojovaných s předlokační aglomerací.

2. OKOLNOSTI A METODA TERÉNNÍHO VÝZKUMU

Dotčené území zahrnuje parcely č. kat 683/I a 683/II u Královdvorské ulice na východním okraji Starého Města pražského. Archeologové na lokalitě působili již dříve, v letech 1927 až 1929 zde na žádost Karla Gutha a Rudolfa Hlubinky prováděl Archeologický ústav výzkum pod vedení Jaroslava Böhma. Po třech sezónách práce výzkum odkryl mj. apsidu románského kostela (*Čarek 1947*, obr. 42), nicméně nebyl zcela dokončen a jeho výsledky ani předběžně publikovány (*Charvátová – Spurný – Venclová 1992*,164). Stav dochované dokumentace prvorepublikového výzkumu umožnil pouze velmi omezené využití jeho výsledků při plánování akce. Měřičská a fotografická dokumentace z výzkumu je uložena v Archivu hl. m. Prahy.

Provedením výzkumu bylo Archeologickou komisí pro Velkou Prahu pověřeno oddělení stavební archeologie tehdejšího Pražského střediska státní památkové péče a ochrany přírody (dnes Národní památkový ústav, ÚOP v Praze). Bylo zřejmé, že vzhledem k rozloze terénů (*obr. 1*), které měly být prozkoumány (téměř 6000 m^2), a nedostatku času (na terénní práce bylo direktivně vyčleněno 6 měsíců) hrozilo nebezpečí, že některé partie zůstanou neprozkoumány. Problémy s odvozem vytěženého materiálu

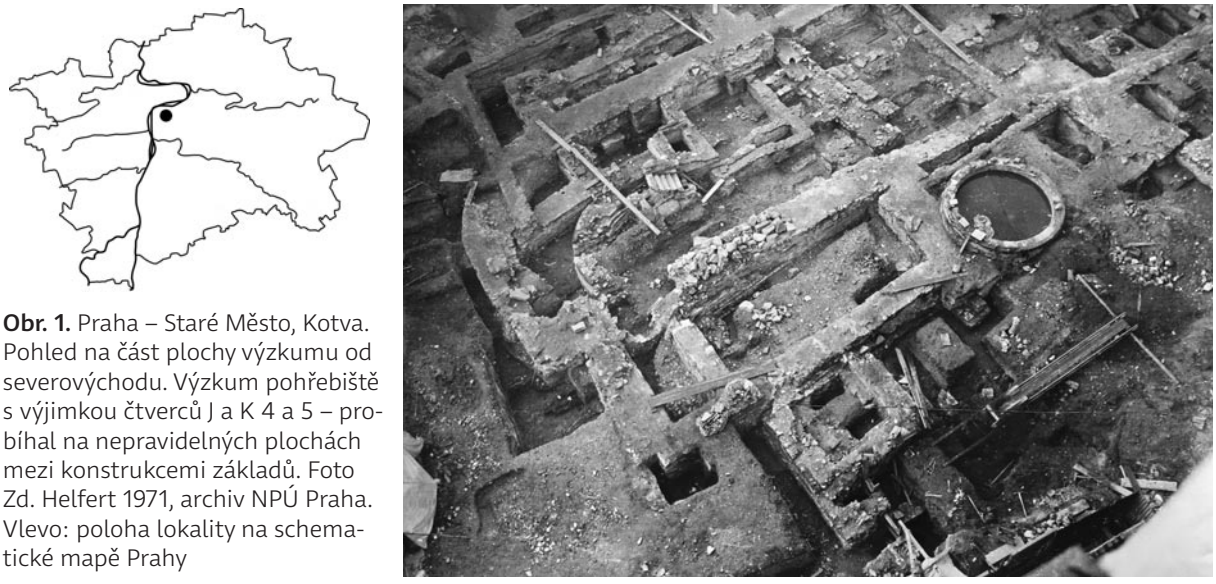

Obr. 1. Praha – Staré Město, Kotva. Pohled na část plochy výzkumu od severovýchodu. Výzkum pohřebiště s výjimkou čtverců J a K 4 a 5 – probíhal na nepravidelných plochách mezi konstrukcemi základů. Foto Zd. Helfert 1971, archiv NPÚ Praha. Vlevo: poloha lokality na schematické mapě Prahy

Obr. 2. Praha – Staré Město, Kotva. Pohled na část plochy výzkumu od západu. Zdržení prací způsobila i komplikovaná likvidace válečného protipožárního bazénu. Hromada vlevo nebyla odvezena včas a výzkum na jejím místě už nemohl proběhnout. Foto Zd. Helfert 1971, archiv NPÚ Praha.

znamenaly, že zahájení výzkumu v terénu bylo ještě opožděno (*obr. 2*), takže např. práce na ploše kolem kostela sv. Benedikta byly zahájeny s měsíčním zpožděním.[1] Tým tří stálých archeologů se přesto pokusil prozkoumat v nesmyslně krátké době celou plochu. Je logické, že otázky, které si autoři výzkumu před jeho započetím kladli, mířily především ke kostelu sv. Benedikta, komendě Řádu německých rytířů a stavbám staroměstského opevnění. Poté, co první výkopy odkryly část nekropole, byl mezi priority zařazen i její výzkum. Úkol byl rozdělen tak, že výzkum pohřebiště vedl Vladimír Martinec (v úplných počátcích Eva Šádová-Jánská), zatímco Hubert Ječný se věnoval výzkumu kostelů, městskému opevnění a okolí a Helena Olmerová výzkumu prostoru komendy. Plochy se zkoumanými církevní stavbami a plocha pohřebiště se z větší části musely překrývat, nicméně se zdá, že na tomto „smíšeném" území nebyly kompetence zcela vyjasněny.

3. ZPRACOVÁNÍ A PUBLIKACE VÝZKUMU

První předběžné zprávy o výsledcích výzkumu (*obr. 3*) byly publikovány záhy po jeho skončení (*Martinec 1973*; *Ječný – Olmerová 1973*; později *Ječný – Olmerová 1992*). Hubert Ječný je také (spolu s Helenou Olmerovou) autorem prvého stručného zpracování výsledků z výzkumu pohřebiště, v němž vývoj nekropole rozdělili do pěti časových etap (fází) (*Ječný – Olmerová 1988*). V té době bylo ukončeno a publikováno i základní antropologické zpracování (*Hanáková – Stloukal 1988*). Nálezová zpráva byla proponována na tři samostatné díly, pohřebišti byl věnován díl třetí (*Martinec – Ječný 1985*). Ten obsahuje čtyři části: 3/I je základní vyhodnocení situace na nalezišti, do něhož Vladimír Martinec napsal první, spíše formální část (*op. cit.*, 1–14), zatímco autorem druhé, podstatné části textu je Hubert Ječný (*op. cit.*, 15–45). V. Martinec kromě toho zpracoval část 3/II – velmi podrobný třísvazkový katalog hrobů. Čtyři svazky má část obsahující fotodokumentaci, označená jako 3/III, poslední šanon 3/IV obsahuje plánovou dokumentaci pohřebiště překreslenou po jednotlivých čtvercích. Zmínky o hrobových nálezech lze najít i v nálezových zprávách H. Ječného, které popisují situaci na plochách s odkrytou architekturou (*Ječný 2005*; *2006*).

4. PRAMENY

Základním pramenem je citovaná nálezová práva. V katalogu hrobů chybí H 1 až H 34 – jde zjevně o hroby zkoumané V. Šádovou – a dalších 51 hrobů, které byly autorem vyřazeny z důvodu *„fragmentárnosti nebo jiného omezení vypovídajících schopností"* (*Martinec 1985a*, 2). Data o hrobech zkoumaných V. Šádovou se nepodařilo kromě občasných zmínek dohledat. Katalog pohřbů (část 3/II) tedy obsahuje jen hroby zkoumané V. Martincem, údaje o dalších hřbitovních nálezech (byť jich není mnoho) je nutné hledat ve zprávách H. Olmerové a především H. Ječného. V archivu existuje i sešit obsahující seznam nálezů z pohřebiště (nedatován), který byl zpracován po skončení výzkumu, z textu nepřímo vyplývá, že až po od-

1 Podrobněji se problémy spojenými s terénním výzkumem zabývají P. Taibl a M. Tryml (*2020*).

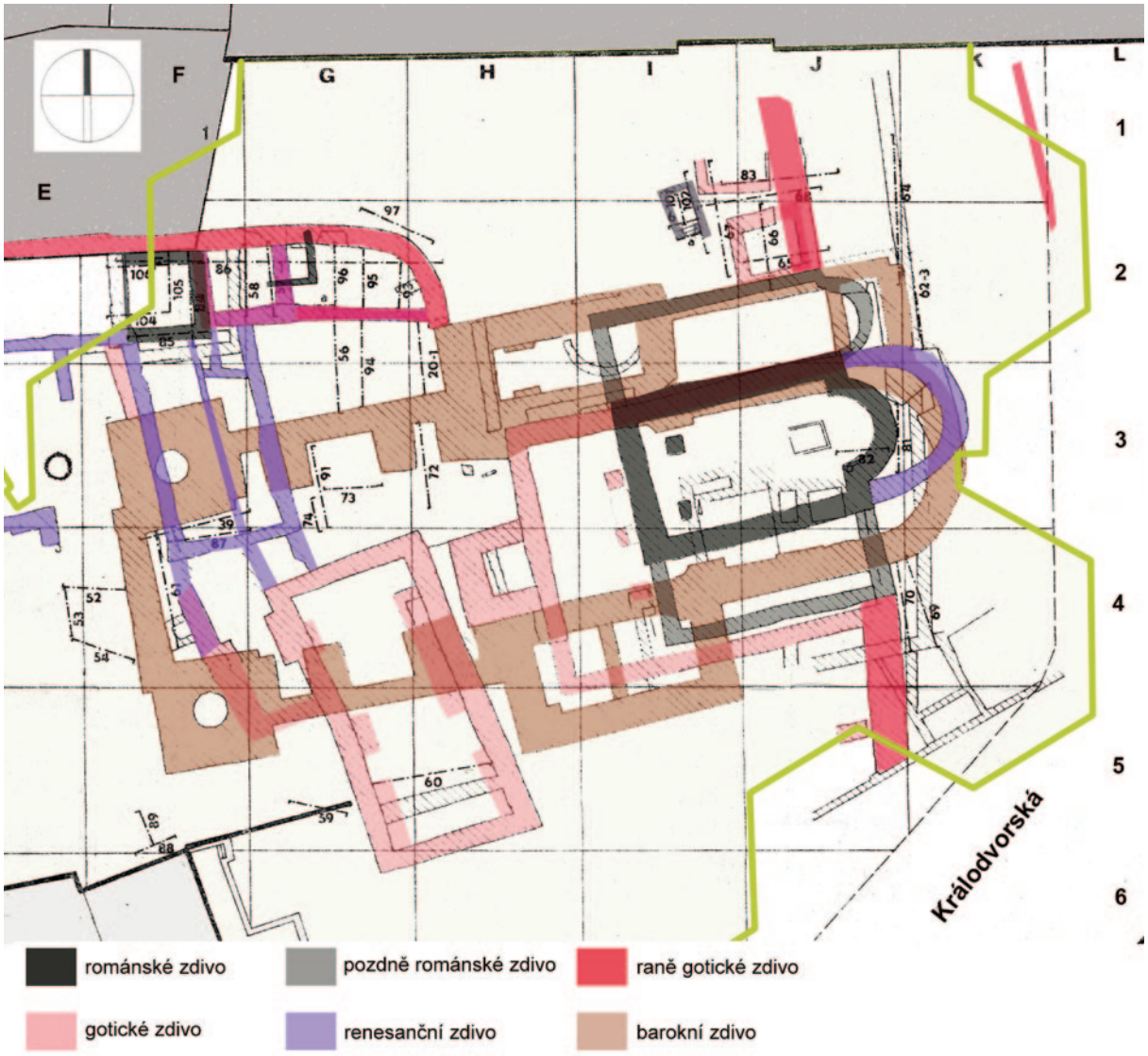

Obr. 3. Praha – Staré Město, Kotva. Východní partie zkoumané plochy se zakreslením nejdůležitějších nálezů. Fáze výstavby kostela sv. Benedikta s okolím. Archiv archeologického oddělení NPÚ Praha. Sedmdesátá léta (?) 20. století.

chodu V. Martince z ústavního pracoviště. Vzhledem k tomu, že tento seznam je zpracován na základě dat v terénním seznamu sáčků a je často doplněn informacemi z terénního popisu hrobů, jde o důležitý pramen. Naproti tomu dvousvazkový deník z výzkumu pohřebiště je více méně formální, umožňuje sice vytvořit představu o postupu prací v počátcích výzkumu (četnost a délka zápisů s časem klesala), jenom zřídka ale obsahuje údaje z terénu.[2] Pokud jde o plánovou dokumentaci, základním pramenem je soubor plánů jednotlivých čtverců, na nichž jsou v měřítku 1:50 zobrazeny zkoumané skelety v několika úrovních (část 3/IV nálezové zprávy).[3] Nejsou tam ale všechny pohřby, některé tam při svém zpracování doplnil rukou H. Ječný. Důvod není zřejmý, lze pouze hádat, že stav terénní dokumentace v některých případech umístění hrobů do plánu nedovolil. Mimo vlastní nálezovou zprávu existuje i obsáhlý soubor tzv. pauzáků formátu A4, na nichž jsou jednotlivé hroby překresleny v měřítku 1:20; bohužel pouze kostry, bez vztahu k okolním objektům. Terénní situace pohřebiště byla dokumentována na několika řezech zařazených v nálezových zprávách H. Olmerové a H. Ječného.

2 Přesto jde o zajímavé čtení, např. 15. června pracoval na výzkumu pohřebiště jeden dělník, následující den nastoupilo na týden 18 patnáctiletých žáků průmyslovky.

3 Metodicky správnější by bezpochyby byl postup vycházející z originální terénní dokumentace. Její zpracování je ale nad síly jednoho badatele a lze pochybovat, zda by vedlo k odlišným závěrům.

5. HISTORICKÉ POZADÍ

Jednou ze základních otázek řešených od časů L. Hrdličky víceméně automaticky, se týká geomorfologie terénu a jeho vlivu na podobu a vývoj osídlení. V případě zpracovávaného výzkumu šlo především o průběh hrany vltavské terasy, která někdy bývá do prostoru severního okraje zkoumané plochy lokalizována (např. *Kašpar 2017*, 202). Výzkum potvrdil, že na zkoumané ploše se hrana terasy nenacházela. Je velmi pravděpodobné, že probíhala v bezprostředním severním okolí naší lokality. Terénní situace byla shodná s poměry zjištěnými nedalekým výzkumem v areálu Palladia na náměstí Republiky, kde se zjištěný povrch terasy mírně vlnil, ale v podstatě pouze pozvolna klesal směrem k severu, k řece (*Zavřel 2009*, 33).

Současné bádání počítá už pro 12. století s více méně souvislým pásem osídlení táhnoucím se od centra budoucího Starého Města až Na Poříčí, k bubenskému brodu (např. *Dragoun – Juřina – Kašpar 2009*; *Ježek et al. 2009*, s přehledem literatury). Jeho součástí bylo bezpochyby i osídlení a pohřebiště u kostela sv. Benedikta. Jižní hranici plochy výzkumu tvoří Královorská ulice, počítaná mezi staré komunikace. Věnujme ale nejdříve pozornost výzkumem odkryté románské svatyni. Stavba sama se svými rozměry a typem nevymyká z průměru našich jednolodních kostelů, autoři výzkumu kladou její vznik s určitou opatrností do období poslední čtvrtiny 12. století (první zmínka o svatyni pochází až z roku 1268, kdy se připomíná *Erchardus plebanus s. Benedikti*), na základě uměleckohistorických kritérií: „*chrám vystavěn v době, kdy se v architektuře uplatňovala plocha hladké zdi nečleněná lisénami ani na nárožních kvádrech ani na apsidě … trnož apsidy nebyl opticky propojen s podstřešní římsou, vertikální rytmizování stěny bylo důsledně odmítnuto. Prosté šikmé okosení římsy je typické pro 12. století, později převládl zájem o složitější profilace … zvýraznění rámu lemující vítězný oblouk je projevem již nastupujících dekorativních tendencí románského slohu*“ (*Ječný – Olmerová 1992*, 32). Původně prostá jednolodní stavba kostela sv. Benedikta byla dvakrát rozšířena. Ještě v době, kdy byla používána klasická románská kvádříková stavební technika z přitesávaných kvádříků, byla k celé délce severního průčelí přistavěna o třetinu užší boční loď. Její konstrukce byla založena ze stejné výškové úrovně, od lodě kostela se lišila absencí soklu na vnějším plášti. Pokud jde o techniku zdiva, prokládali její stavitelé kvádříkové řádky drobnými štěpinami. V interiéru se dochovaly – ve stejné úrovni jako v podlaze lodi – dlažební desky. Je tedy pravděpodobné, že oba prostory byly propojeny. K dalšímu rozšíření kostela došlo na opačné straně lodě. Jižní přístavba postrádala apsidu. Její základy vytažené až do výše římsy starého kostela byly částečně zděny z červených skaleckých křemenů, které ve skladbě základů staršího kostela nebyly zjištěny. V interiéru rozšiřovala obvodovou zeď kamenná lavice, která v šířce 30 cm probíhala po celé délce východní a jižní stěny. Podlaha jižní přístavby byla zhruba o 50 cm výše než podlaha středové lodi. Tento rozdíl otvírá otázku, zda vůbec byla jižní přístavba propojená s lodí kostela. Existence kamenné lavice svědčí spíše o oddělených funkcích jednotlivých prostorů. Pro stratigrafii nejen popisované stavby, ale celé východní partie zkoumané lokality je zásadní, že nová loď byla založena z úrovně přibližně o půl metru vyšší. Vývod autorů publikace, že zvýšenou úroveň terénu tvořil materiál z vyhloubeného hradebního příkopu, je velmi pravděpodobný. Písek z vytěženého příkopu byl použit i na zásypy demolic staré zástavby, štěrkopísky tvoří podstatnou část navážek, jimiž byly vyrovnávány nerovnosti terénu.

Na obě boční lodě kostela navazovala hlavní hradební zeď. Základy hradby dosahovaly nepatrných hloubek, průměrně 30 cm (jen výjimečně i 50 cm), ležely tedy přímo na ulehlém písčitém povrchu pleistocenní terasy a jejich mocnost se v podstatě omezila na výšku písků vykopaných při hloubení příkopu. Koruna odkryté hradby se dochovala ve výši maximálně 100 cm od základové spáry. Zdeněk Dragoun ve svém dnes již klasickém článku (*Dragoun 1987*) datuje – v podstatě ve shodě se staršími názory – vznik hlavního opevnění mezi léta 1230 a 1249 (jednodušší hradba podél řeky byla vybudována později). Důležitá je skutečnost, že hradba byla přistavěna k již existujícím lodím kostela. Zde byly mezi zdivem hradby a kostelních lodí dokumentovány dvě vrstvy malty, omítka kostela a malta hradební zdi. Kostel byl tedy omítnut, sice až po přístavbě jižní lodi, ale ještě před stavbou hradební zdi. S výstavbou širokého hradebního pásu je úzce spojena i zásadní změna struktury osídlení, která v těchto místech souvisela s příchodem Řádu německých rytířů a výstavbou jejich komendy někdy mezi lety 1237 a 1244 (*Jan 1997*, 28).

6. VÝZKUM POHŘEBIŠTĚ A JEHO PRŮBĚH

Bylo už řečeno, že výzkum pohřebiště vedl v terénu Vladimír Martinec. Příprava plochy se oproti plánu protáhla, a terénní výzkum tak mohl být zahájen až 10. května, nejprve jen v západní části staveniště. Terén staveniště byl před zahájením výzkumu bagrem snížen zhruba o dva metry, do úrovně, v níž se začaly objevovat první skelety. První zápis v deníku z výzkumu pohřebiště nese datum 31. května 1971, poslední datovaný zápis byl proveden 9. září, výzkum v terénu tedy netrval ani čtyři měsíce. V seznamu sáčků z pohřebiště má poslední zapsaná položka datum 13. listopadu. Postup výzkumu měly ujasnit zjišťovací sondy. První plán počítal s tím, že ke komplexnímu plošnému výzkumu nekropole budou určeny pouze dva ary. Zjišťovací sondy i postup výzkumu ale brzy ukázal, že hřbitov zaujímá místo po všech stranách kostela (celkem na 24 arech), takže práce byly rozšířeny. Nicméně skupina zajišťující výzkum pohřebiště musela zpracovávat nalezené hroby v souladu s postupem výkopů pro výzkum objektů. Terénní situace na ploše nebyla jednoduchá. Mladší hroby byly nahromaděny přes sebe, v hřbitovním horizontu byla čitelnost hrobových jam v podstatě nulová. U nejhlouběji zjištěných jam byl charakteristickým zásypem štěrkopísek s minimální příměsí, což znamenalo jejich ztíženou rozpoznatelnost.[4] Výkopy se po celé ploše neprokopaly až na podloží, takže nejstarší část pohřebiště zůstala zčásti neprozkoumána, bohužel na celkových plánech nejsou hranice nezkoumaných (nebo jen částečně prozkoumaných) ploch zaneseny. Nedostatek času nadto způsobil, že v některých úsecích byly hroby likvidovány bez dokumentace.[5]

Základem kresebné dokumentace byla arová síť vytyčená na celém staveništi. Kromě toho se lze v dokumentaci výzkumu setkat i se sondami; tak byly pro upřesnění polohy v měřičské síti označovány velmi nepravidelné plochy vymezené zdmi odkrývaných staveb, v případě pohřebiště to byla čísla XX až VL. Hroby byly číslovány průběžně, čísly H 1 až H 850, ať šlo o úplné skelety nebo jen fragmenty, pokud byly v původním uložení. Při výskytu více jedinců v jedné jámě byly všechny kosterní pozůstatky evidovány pod jedním číslem, což v praxi při nečitelnosi hranic jednotlivých jam mohlo znamenat pomíchání. Každý hrob byl přímo v terénu popsán. Popis (často velmi podrobný) se v naprosté většině případů soustředil na podobu skeletu a na případné nálezy, naproti tomu téměř chybí údaje o podobě hrobové jámy (a to i v případech, že byla rozlišena) a především o struktuře jejího zásypu – u nejstarších hrobů by nás velmi zajímala například přítomnost či absence malty či opuky. Tradičním způsobem prováděnou kresebnou měřičskou dokumentací v měřítku 1:20 byla nakreslena přibližně polovina (?) hrobů, ostatní pohřby byly dokumentovány fotogrammetricky. Vyjmutí skeletů a další manipulaci s nimi zajišťovali pracovníci antropologického dělení Národního muzea.

7. ROZDĚLENÍ HROBŮ

Soubor přibližně 850 dokumentovaných hrobů rozčlenil H. Ječný do pěti časových fází, od počátku až do oficiálního ukončení pohřbívání v roce 1786. Kritériem mu byla především absolutní nadmořská výška dna hrobových jam: „*Každá stavební etapa si vytvořila svoje horizonty navzájem výškově odstíněné tak, že mezi úrovní nejstaršího a nejmladšího pohřebiště je výškový rozdíl 150 cm. ... tyto terénní diference ... poskytují základní vodítko k chronologickému rozlišení vrstev hřbitova ... přesto není u značného počtu hrobů diference do fází bez problémů*“ (*Ječný 1985,* 25n). Situaci dobře ilustruje kolísání počtu pohřbů zařazovaných do počátečních fází pohřebiště. Do první etapy, tj. ještě před výstavbu románského kostela, je v nálezové zprávě zařazeno 43 hrobů (*Ječný 1985*, 28n), poté 39 pohřbů (*Ječný – Olmerová 1988*, 25), nebo 13 hrobů (*Ječný – Olmerová* 1992) a v posledním zpracování 29 pohřbů (*Ječný 2006*). V druhé etapě, do výstavby

4 Problém obtížné rozeznatelnosti hrobové jámy s intaktním zásypem trvá samozřejmě i dnes. Je možné vzpomenout, kterak L. Hrdlička, byv před tento problém postaven na výzkumu pohřebiště v Kaníně, nechal terén trochu oschnout, poté si lehl a obrysy hrobových jam v písku vyfoukával.

5 V dokumenaci někdy narazíme na argument, že hrob byl porušen stavbou či jiným hrobem, neboť kostra nemá lebku. Asi před měsícem mne vyhledal občan, který posléze přinesl doma na půdě nalezenou lebku. Jeho otec byl brigádníkem na našem výzkumu. Existují i očití svědci tamního obchodu s lebkami (a pověsti o tom, že se obchodovalo nejen s lebkami). Připomínám nepřehledný prostor výzkumu a jednoho archeologa.

staroměstských hradeb, už nejsou rozdíly tak značné, je do ní zařazeno 78 hrobů (*Ječný 1985*), nebo 83 pohřbů (*Ječný – Olmerová 1988,* 25).

8. TERÉNNÍ SITUACE A NÁLEZY

Vzhledem k nedostatku jiných kritérií – pokud ovšem nechceme na zpracování nekropole zcela rezignovat – je přesto nutné údaje o absolutní hloubce hrobů využít. Na rozdíl od dřívějších zpracování budeme při popisu terénní situace postupovat po jednotlivých čtvercích nebo logicky vyčleněných plochách. Pokusíme se tak alespoň eliminovat zjednodušení, kdy absolutní výška jednotlivých úrovní je vztahována na celou zkoumanou plochu. Pro srovnání budeme používat i data z hrobů s mladšími datovatelnými nálezy, především mincemi. Pohřebiště se rozkládalo ve východní části celé zkoumané plochy s tím, že tak jak se měnilo využití ploch kolem kostela sv. Benedikta i jak se v průběhu času zvětšoval půdorys svatyně, posouvaly se i partie využívané k pohřbívání. Podle předběžného zpracování (*Ječný – Olmerová 1988*) se raně středověké hroby vyskytovaly ve čtvercích I 3, I 4, J 2 až J 5 a K 2 až K 5, nicméně detailní zpracování ukázalo, že nekropole zaujímala podstatně větší rozlohu. Při popisu začneme plochou lodi románského kostela a těmi čtverci, které se stavbou bezprostředně souvisí.

Plocha románského kostela ve čtvercích I 3 a J 3

První z obou čtverců pokrývá západní část půdorysu lodi románského kostela se základy obou sloupů pro tribunu, druhý čtverec východní partii stavby i s apsidou (*tab.1*). Terén vně kostela se pohyboval na výšce 191,30 až 40 m n. m., zjištěná podlaha kostela románské fáze byla v podstatě na stejné úrovni – 191,40. Oproti situacím vně kostela se výšky skeletů uvnitř stavby logicky pohybují v poměrně malém rozptylu 40 cm, takže argumentace výškou zde ztrácí na váze. Z tabulky je zřejmé, že téměř stejnou výšku měly hroby, které jsou počítány mezi raně středověké, a hroby, u jejichž skeletů se našly mladší součásti oděvu (H 409, H 410). Je pravděpodobné, že k nejstarší, tj. předkostelní fázi patří hroby uvedené v tabulce u nivelet 190,10 až 20 – tedy H 423, 437, 647 a 649. V západní části lodě jsme schopni určit příslušnost k fázi pouze podle míry zahloubení. Pokud jde o východní partii stavby, do nejstarší fáze zařadil H. Ječný skelet H 804 s argumentem, že svou polohou v apsidě by překážel oltářní menze a musí být tudíž starší. Ze skeletu, z něhož se dochovala pouze lebka (dítě, 3 až 4 roky), byl odebrán vzorek pro analýzu ^{14}C. Naměřená data (mezi lety 1029 a 1155) přiřazují tento pohřeb k předkostelní fázi celkem jednoznačně. Poměrně bezpečně lze do seznamu pohřbů starších než svatyně dodat ještě dva nové kosterní nálezy (*Ječný 2005*, 114, 119), byť jejich zařazení není bez problémů. U hrobu H 1005 jsme schopni udat pouze přibližnou niveletu, pod označením H 1009 se skrývá několik skeletů. Z diskuse o předkostelním pohřebišti vyřazujeme na rozdíl od H. Ječného H 728, který byl zahlouben do materiálu, v němž byly popsány cihly, i (podle popisu) stejně starý H 758.

Čtverce	loď kostela	I 2	I 3	I 4	H 3
Nivelety	Čísla hrobů				
191,50				podlaha loďě	
191,40					
191,30				povrch štěrkopísku	
191,20					
191,10					1012-3
191,00		1008			
190,90					
190,80			415		1002
190,70		1006-7	320	574, 576	1011
190,60			332†, 443	**721**, 441 ,575	
190,50			349, 408, 627	439	
190,40	409-10, 804, 1009		449, 628*,646	442 ,446 ,636-7	
190,30	401-2, 413		445†, 648,786	631, **722**	
190,20	423, 438		785,725-6		
190,10	437, 647, 649				

Tab. 1. Praha – Staré Město, Kotva. Absolutní výšky hrobových jam v prostoru kostela, ve čtvercích I 2 až I 4 a H 4.
Vysvětlivky: tučně – hrob v přímém kontaktu s konstrukcí zdi, podtržení – odebrán vzorek ^{14}C, křížek – mince v hrobě, hvězdička – záušnice v hrobě. Platí pro všechny tabulky.

Severní přístavba kostela: čtverce J 2 a I 2

Čtverec I 2 byl vytyčen severozápadně lodi románského kostela. Na niveletě 190,06 (nebo 190,40) byly nalezeny fragmenty pouze jednoho skeletu, H 1000 (*obr. 4*). V zásypu hrobu byly zaznamenány hrudky z přepálené zeminy, což možná (?) naznačuje starší sídelní situaci. V našich tabulkách není pro nejistou nivelaci (viz *Přílohu 3 – Seznam hrobů*) zaznamenán. Jako ostatní hroby s číslem od 1000 i tento v nálezové zprávě z pohřebiště chybí, o jeho existenci víme pouze ze zprávy H. Ječného (*Ječný 2005*,103). S určitou mírou pochybností (řez jednoznačně styk se základy kostela nedokazuje) hrob přesto do nestarší fáze zařazujeme.

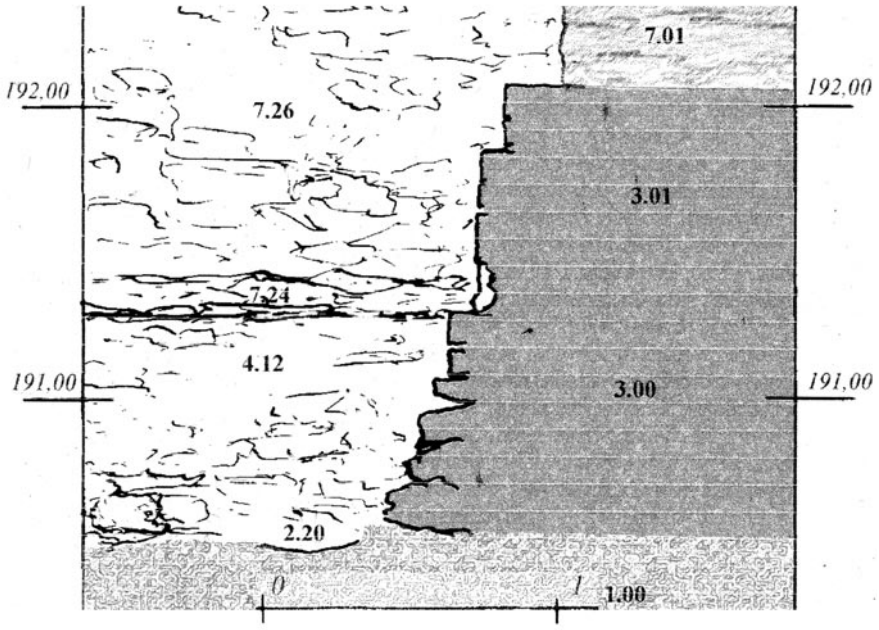

Obr. 4. Praha – Staré Město, Kotva. Čtverec J 2, výřez plánu (řezu) P 126. Vysvětlivky: 2.20 – hrob 1000, 3.00 – základy románského kostela, 3.01 – nadzemní zdivo téhož, 4.12 – zásyp. Pohled od severu. Převzato z *Ječný 2006*.

Čtverce J 3 až J 5

Čtverec J 3 pokrývá svou plochou východní polovinu kostelní lodě a prostor bezprostředně vně svatostánku. Na tomto místě se soustředíme na popis zásadní situace vně stavby(*tab. 2*; *obr. 5* a *6*). Byla zde dokumentována skupina koster, které byly porušeny při budování základů apsidy románského kostela – H 623, 624, 626. Mezi ně počítáme i kosti s čísly H 814 až 816. Podle fotografie je jejich stratigrafické zařazení nepochybné, je zjevné, že se i navzájem porušují. Ze skeletu 30–40letého muže v H 623 byla získána data ^{14}C vročující úmrtí mezi roky 1017 a 1153. H. Ječný řadí do skupiny hrobů předcházejících stavbu románského kostela i skelet H 625 se záušnicemi na hranici J – K 3. Dva šperky nalezené u kostry v původní poloze měly průměr přibližně 30 mm. Mezi další hroby, jejichž stáří není pevněji fixované, patří H 633 a 634, podle míry zahloubení by mohly snad být do nejstarší skupiny zařazeny, nicméně porušují H 626, 814 a 818, takže nepatří k nejstarší vrstvě hrobů.

Ve čtverci J 4 byla odkryta východní partie jižního rozšíření románského kostela a na ni navazující část městské hradby. Při budování jižní přístavby byl porušen prostor šesti hrobů. Jsou to H 256, 261, 658, 722, evidentně starší byl i hrob 252 překrytý zčásti náhrobním kamenem (*obr. 7*) a naopak překrývající H 257. U zdi jižní přístavby byly více méně náhodně zachyceny hlouběji vykopané jámy pro skelety H 1003 a 1004, prvý bezpečně a druhý velmi pravděpodobně předcházel konstrukci stavby. I podle úrovně zahloubení je lze téměř bezpečně počítat k nejstaršímu horizontu, stejně jako extrémně zahloubený H 790 – pokud ovšem v tomto případě nejde o měřičskou chybu. Diskusi by mohl vyvolat nález záušnice u kostry H 681. Zatímco skelet bychom podle hloubky, v níž je uložen, přiřadili k nejstaršímu horizontu, šperk se svým průměrem (55 mm) hlásí spíše do doby mladší. Nadto byla záušnice nalezena v zásypu hrobu, asi 10 cm nad kolenem, takže s největší pravděpodobností pochází ze staršího pohřbu (?).

Z hrobů odrytých na ploše interiéru jižní přístavby zařazoval H. Ječný do nejstarší fáze sedm skeletů – H 592, 593, 636, 637, 671, 672 a 682. V jižní lodi kostela měla podlaha zvýšenou úroveň – 191,80 (*Ječný*

Čtverce	J 3	J 4	J 5	
Nivelety		**Čísla hrobů**		
191,90		214, 268, 294		
191,80		228, 598		jižní přístavba
191,70		219, 280, 289, 292		
191,60	728	235, 237, 291		
191,50	175, 411	293, 597		
191,40	259, 729	238, 295, 296		
191,30	723, 724			povrch štěrkop.
191,20	431			
191,10				
191,00				
190,90				
190,80			577	
190,70		158.261	578, 579*	
190,60	721, 728	**252,** 254*, **256-7, 550**-1	580-1, 652*, 653, **659**	
190,50	**626,** 634	**150-2, 159**, 589	583, 588, 651-2	
190,40	625*, 633	**156, 158, 162,** 636-7, 682	**654, 656-7**, 667	
190,30	**623, 624**	**672, 722**	668, 678	
190,20	**814, 815**	**658**	669*	
190,10	**816**	586		
190,00		681	677	
189,90		**1003,** 1004		
189,80				
189,70				
189,60				
189,50		790		

Tab. 2. Praha – Staré Město, Kotva. Absolutní výšky hrobových jam v prostorech čtverců J 3 až J 5.

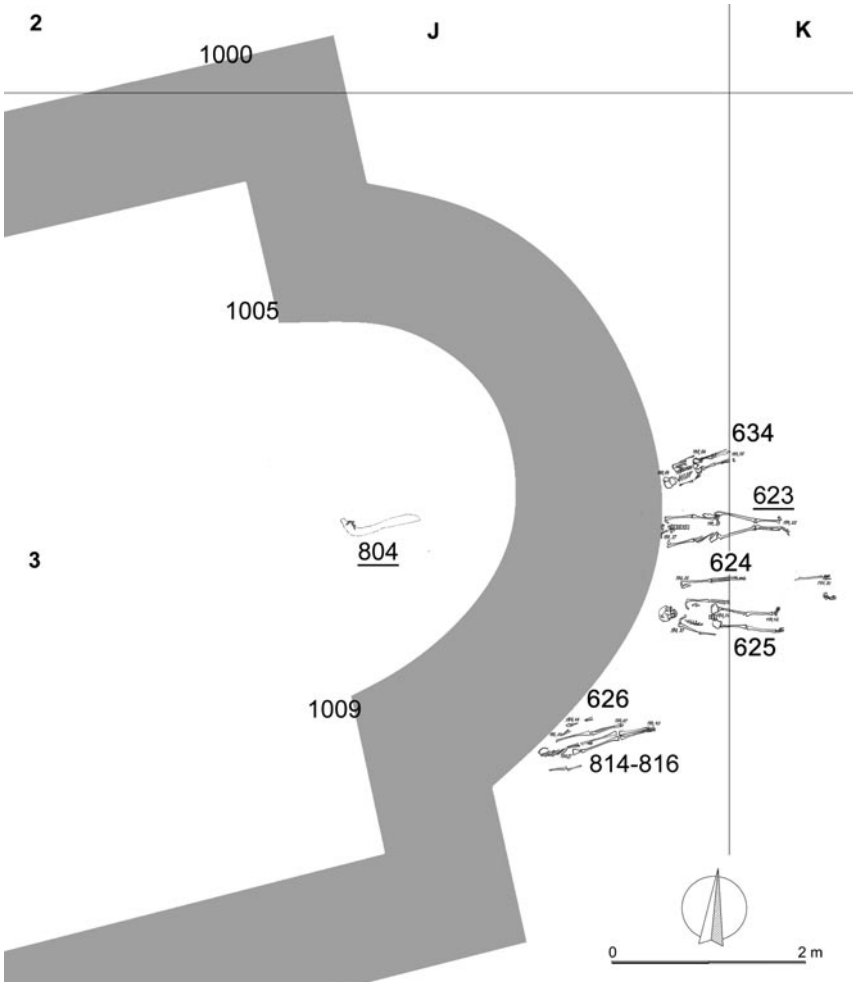

Obr. 5. Praha – Staré Město, Kotva. Východní partie románského kostela a skupina raně středověkých hrobů. Podtržena jsou čísla skeletů z nichž byl odebrán vzorek pro analýzu ^{14}C. Čísly 1000, 1005 a 1009 jsou označena místa nálezů fragmenů koster (viz seznam hrobů). Pokud není uvedeno jinak, všechny plány podle autora upravili, doplnili a digitalizovali J. Hlavatý a M. Kalíšek.

2005, 117). Žádný z uvedených hrobů nebyl v kontaktu s obvodovou zdí, klasifikace hrobů je provedena pouze podle jejich zahloubení. Je zajímavé, že mezi mírou zahloubení hrobových jam v lodi a v jižní přístavbě není, přes jinou výšku podlahy, fakticky rozdíl. Tento fakt svědčí spíše pro skutečnost, že hroby byly hloubeny ze stejné hloubky, tj. v době, kdy buď nestála jižní přístavba, nebo celý kostel. Otázka časového zařazení H 636, 637 a 670 a 671 není úplně zřejmá, jsou více než metr pod dlažbou, stejně jako H 672 a 592, problémem je datování dlažby. Mimo plochu kostela, v jižní partii čtverce, byl téměř dva metry dlouhou sondou proveden zjišťovací průkop hlavní hradbou staroměstského opevnění Výkop zjistil pod konstrukcí základů (jejichž báze kolísala mezi 191,20 a 191,40 m n. m.) H 159, který V. Martinec označuje jako hromadný hrob (má udánu přibližnou niveletu odvozenou od výšky okolních hrobů). Jde pravděpodobně o seskládané kosti skeletů porušených výkopem mladších hrobových jam (nebo hradby?). Ve výkopu byla dále odkryta řada pohřbů, uložených ve dvou vrstvách (*obr. 8*). K mladší vrstvě patří H 150 až 152, 550 a 551, hlouběji byly odkryty kostry H 156, 158, 159 a 162. Před výstavbu hradeb lze také bezpečně řadit uložení koster hrobů H 658 a pravděpodobně i H 586 a 589. Nejen pro srovnání výšek ve čtverci je možné uvést, že mince v H 228 pochází z první poloviny 15. století (č. n. 657), zatímco analýza ^{14}C datuje uložení kostry mezi roky 1446 a 1624.[6]

Čtverec J 5 byl vyměřen na samé jižní hranici zkoumané parcely. Jeho nejvýchodnější části vedla lehce šikmo trasa městské hradební zdi. Pod podlahou sklepa novověkého domu zde bylo zjištěno celkem 20 pohřbů. Skelety pěti hrobů – H 654, 656 až 659 byly přímo konstrukcí hradby řezány. U nejhlouběji uloženého skeletu H 669 byly nalezeny dvě záušnice, obě v poloze *in situ*. H. Ječný řadí všechny zde odkryté hroby k nejstarší hřbitovní (tj. předkostelní) fázi. Proti této hypotéze mluví i průměr nalezených záušnic – 50 mm. Lze ale předpokládat, že

Obr. 6. Praha – Staré Město, Kotva. Hroby 625, 623 a 634 a základy apsidy. Pohled od východu, foto V. Martinec 1971. Ten je autorem všech fotografií z terénu, pokud není uvedeno jinak.

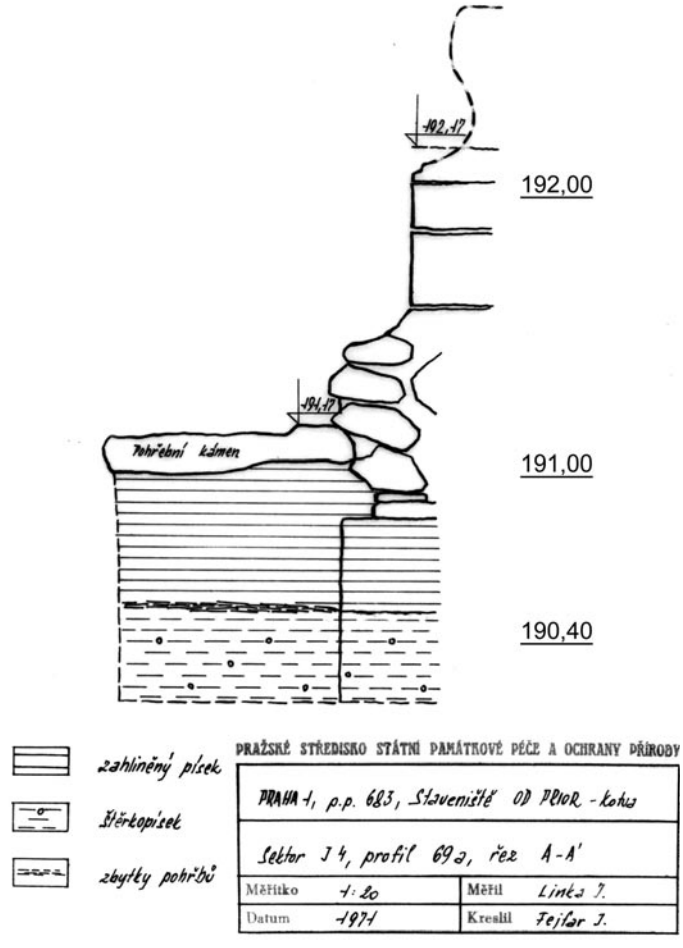

Obr. 7. Praha – Staré Město, Kotva. Čtverec J 4, řez 69a, náhrobní kámen částečně překrývající H 252, vpravo zdivo jižní přístavby.

6 Kosterní materiál je uložen v depozitáři Antropologického oddělení Přírodovědného muzea Národního muzea. Jeho pracovníkům jsme zavázáni za vstřícnou spolupráci.

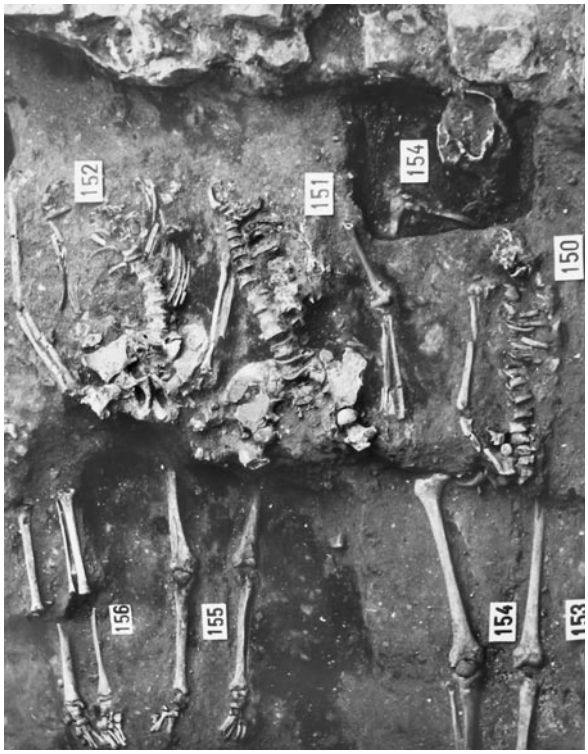

Obr. 8. Praha – Staré Město, Kotva. Čtverec J 4. Dvě vrstvy hrobů v průkopu hradební zdí. Pohled od jihu.

Obr. 9. Praha – Staré Město, Kotva. Čtverec K 2. Horní partie hrobu 749 se záušnicemi, pohled od východu.

všechny odkryté hroby je možné přiřadit do druhé fáze, do doby před výstavbou městské hradby. Za pozornost stojí odlišná orientace koster u jižní hranice parcely, není vyloučeno, že souvisí s trasou staré komunikace, která bývá do Královdvorské ulice umísťována.

V tabulce hrobů odkrytých ve čtvercích J 3 a J 4 je v udaných výškách zřejmá, zhruba půlmetrová mezera. Tato skutečnost je dobře vysvětlitelná jednorázovým zvýšením terénu, ke kterému v těchto místech došlo. A velmi pravděpodobně platí vysvětlení H. Ječného, že jde o materiál z výkopu hradebního příkopu (*Ječný 2005*).

Plocha budoucího parkánu: čtverce K 2 až K 5

Pohřbům na ploše pozdějšího parkánu se budeme věnovat zvlášť (*tab. 3*), lze předpokládat, že výška jeho povrchu byla alespoň po nějaký čas stabilizována. Lokální valounková uprava povrchu parkánu (předpokládáme, že jde o původní úpravu) má niveletu 191,45 až 191,80.

Čtverec K 2. Nejhlouběji byla zahloubena hrobová jáma H 603. Neznáme ovšem přesně niveletu H 770, o jehož skeletu víme, že byl porušen výkopem jámy H 749 (*obr. 9*), v níž byly nalezeny dvě záušnice. V katalogu hrobů jsou uvedeny jako ztracené, podle popisu jde snad o šperky vedené pod naším číslem č. 5000 a 5001. Pohřeb H 770 pravděpodobně patřil ke starším fázím, soudě alespoň podle výjimečného popisu jeho zásypu (čistý, hnědý hlinitý). Z dalších pohřbů je zajímavý dvojhrob H 600 a 601 – ženy s dítětem. H. Ječný řadí čtyři (H 224, 603, 224, 770) z osmi hlouběji vykopaných hrobů do nejstarší fáze (*Martinec – Ječný 1985*, 29). Jde o řazení víc než hypotetické, navíc neobstojí ani podle hloubky dna, žádný z nich není zahlouben hlouběji než 190,40, nejspíše patří až ke druhé, tj. „kostelní" fázi nekropole.

Čtverec K 3 byl situován východně od kostela. Také zde na jeho povrchu byla lokálně zaznamenána vrstva valounků (*Ječný 2005*, 129). Terény na ploše západní poloviny čtverce byly zničeny novověkými stavbami, východní část byla poznamenána existencí pohřebiště po zrušení parkánu. Žádný ze zde dokumentovaných hrobů nebyl zahlouben pod úroveň 190,80.

Čtverce K 4 a K5. Plocha jihovýchodně kostela nebyla tolik narušena, starší horizont nekropole se lépe zachoval. Nejhlubší patro hrobů vykopaných v písku terasy charakterizoval H. Ječný jako řídce rozmístěné hroby s nepříliš jasným obrysem hro-

Čtverce	K2	K3	K4	
Nivelety	**Čísla hrobů**			
192,10		282, 744		
192,00			282*	
191,90			696, 738, 741	
191,80		743	608, 742	povrch parkánu
191,70		745	695, 698, 697	
191,60		174, 733, 736, 740*, 748	232, 687, 691-3, 699, 742, 777, 781	
191,50	196	735, 771	187, 238, 241-2, 694, 783	
191,40		802, 803	231, 240, 243, 689, 775-6, 782, 784	
191,30	197	730, 732, 734, 764-5, 829	179, 180-2, 834	povrch štěrk.
191,20	198-9	737, 761, 828	233, 684, 688, 690	
191,10	199†	193, 760, 762, 774, 812, 813	250-1, 830-3, 835, 849	
191,00		248, 258, 837, 836, 838		
190,90		200, 666-7, 763, 839, 844		
190,80		773, 840, 841, 848		
190,70	208, 600-2			
190,60	224, 749*		254, 154, 210, 561, 565, 578	
190,50	770		560, 562*?, 566, 571-2, 585, 809	
190,40	603		**162,** 555-6, 590-1, 660, 673-6,769	
190,30			155, 591, 768, 808	
190,20			768	
190,10			686	
190,00			676, 587*	

Tab. 3. Praha – Staré Město, Kotva. Absolutní výšky hrobových jam v prostorech čtverců K 2 až K 5.

bových jam (*Ječný 2006*, 131). Nejhlouběji byla vykopána jáma H 587, u jejíhož skeletu byly dokumentovány dvě záušnice o průměru 50–55 mm. Výsledky analýzy vzorku pro ^{14}C prozradily, že dospělý jedinec byl do hrobu uložen mezi lety 1042 a 1207. Výkop jámy H 587 porušil starší hrob H 676. Ke staršímu horizontu snad patří i H 562 (bez udané nivelety) se záušnicí č. 1034 o průměru 19 mm, který podle popisu také porušil ještě starší hrob (v popisu není označeno který). Podle míry zahloubení mohou snad k předkostelní fázi nekropole náležet i H 650, 686 a 768. Ostatní zjištné pohřby řadíme do druhé fáze.

Čtverce sloupce K byly v podstatě situovány v místech, na nichž vznikla po výstavbě hradby plocha parkánu. Proto v nich nebyly – s výjimkou hradby – zjištěny žádné skelety v kontaktu s některou stavbou nejstarší fáze. Minimum hrobů odkrytých v K 2 je důsledek skutečnosti, že na větší části plochy porušily starší situaci výkopy pro základy nejprve gotického a posléze barokního závěru. Není překvapením, že ve čtvercích K 2, K 4 a K 5 se opakuje výšková mezera interpretovaná jednorázovým navýšením terénu přibližně na niveletu 191,70. Vzhledem k výši uložení pohřbů je při pohledu na tabulku zajímavá – pokud jde o čtverec K 3 – skutečnost, že tato mezera není v tabulce zaznamenána. Težko vysvětlitelná je možnost, že ve čtverci K 3 došlo k navýšení (?). Situaci ztěžuje skutečnost, že z dokumentace nevíme nic o postupu výzkumu v těchto místech, není proto vyloučeno, že na ploše tohoto čtverce se výkopy zastavily na úrovni 190,80 a hlouběji nepokračovaly. Jaksi mimo výšku je v tabulce umístěn H 282, u jehož skeletu se našly záušnice, podle popisu ale nikoli v původní poloze, pocházejí ze staršího hrobu. Situace zde byla komplikována skutečností, že pod podlahou novodobého sklepa bylo zjištěno při západní hranici sektorů K 4 a 5 opukové zdivo mladší stavební úpravy (?) staroměstské fortifikace probíhající i v J 4. Bohužel v kresebné dokumentaci nejsou obě zdiva spolehlivě rozlišena. Proto není porušení hrobů mj. H 155, 555 a 556 zdivem hradby pro zařazení do starších fází průkazné.

Čtverec F 2

V jižní části čtverce byly odkryty základy zdi kvádříkového domu. Podle popisu H. Ječného porušoval výkop pro jeho základy hrobovou jámu H 1001. Ze skeletu byla zachycena pouze lebka obrácená temenem k východu, tedy s opačnou orientací. Autor výzkumu naznačuje možnou souvislost se sousední vápennou krou, která byla také porušena základy domu (*Ječný 2005*, 44). Patří-li nález k pohřebišti a nejde-li pouze

o ojedinělý skelet (což je podle našeho názoru pravděpodobnější), jde o hrob vysunutý oproti ostatním doloženým pohřbům poměrně daleko k západu.

Čtverce I 2 až I 4

Čtverec I 2 byl vytyčen severozápadně lodi románského kostela. Zde se na niveletě 191,48 dochoval fragment románské dlažby severní přístavby, tvořený třemi opukovými deskami tloušťky 6 cm. Pod dlažbou pokrývalo její maltové lože vysoké 6 až 11 cm vrstvu opukových štěpin s pískem a hrudkami vápna. Vrstva byla interpretována jako pracovní terén stavby (*Ječný 2005*, 89). Archeologický výkop zachytil u okraje dlažby na kótě 190,70 fragment kostrového hrobu označeného H 1006. Z popisu ale není zřejmé, jaký byl vztah hrobu a popsaných vrstev. Severně odtud narazily výkopy na další porušený hrob ležící v podstatě ve stejné úrovni (H 1007). Východně ležely těsně pod povrchem terasy na niveletě 191,05 části snad několika skeletů, uvedených v našem seznamu pod společným číslem H 1008, mezi nimiž byla nalezena ztracená záušnice č. 923. V prostoru čtverce, už mimo půdorys románské stavby, byly zjištěny i fragmenty dalších dvou skeletů (pod společným označením H 1014), jejichž přesnější časové zařazení je sporné, byly ale porušeny gotickou sakristií. Tyto – byť fragmentární a časově bezpečně neurčitelné – hrobové nálezy jsou důležitým svědectvím o existenci pohřebiště v těchto místech, tj. severně románského kostela.

Čtverce I 3 a I 4 zasahovaly i na plochu na západ a jihozápad od románského kostela sv. Benedikta, terénní situace v obou byla v podstatě stejná, jsou zpracovány dohromady. Do úrovně 190,70 byly terény v těchto místech zničeny výstavbou protipožární nádrže. Ze zdejších nálezů zařadil H. Ječný mezi hroby předkostelní devět skeletů. U dvou z nich byly nalezeny záušnice, z obou skeletů byly odebrány vzorky na analýzu ^{14}C. U třiceti až čtyřicetileté ženy pohřbené v H 300 byl nalezeny záušnice evidované pod společným číslem 764. Vcelku dochovaný šperk má průměr přibližně 50 mm. Získaná data ukazují, že žena byla uložena do hrobu mezi lety 1020 a 1153. Hrob nemá udanou niveletu. Z výbavy osmiletého dítěte pohřbeného v hrobě 628 se dochovalo sedm záušnic o průměru přibližně 30 mm, analýza ^{14}C potvrdila, že dítě zemřelo mezi lety 1023 a 1155 (*obr. 10*). Zmíněné dva hroby dokládají, že do prostoru čtverce I 3 zasahoval hřbitov ve své nejstarší, předkostelní fázi. Zásadní význam má tvrzení H. Ječného že kostry H 785 a 786, ležely na ohništi obloženém kameny, takže překrývaly starší sídelní situaci, a byly napak překryty základy západního průčelí románského kostela (*Ječný – Omerová 1992,* 31). Rozpaky vzbuzuje toto zařazení u H 786, na plánu čtverce nemá s románskou konstrukcí dotyk, podle V. Martince byla jeho jáma naopak vylámána do románské zdi (!). Podle fotografie by mohl být románskou konstrukcí porušen H 785. Problémy doprovázejí i zařazení nejhlubších hrobů – H 725 a H 726. V. Martinec tvrdí, že jáma H 725 románské zdivo naopak porušuje a H 726 je sice tímto zdivem porušen, ovšem podle fotografie zjevně nejde o skelet sedmiletého dítěte. Problém s vyvozováním závěrů pouze z hloubky hrobových jam dokládá i tabulka, z níž je patrno, že dno hrobu, u něhož byla nalezena mince, leží hlouběji než dno hrobu 628 se záušnicemi (viz *tab. 1*). Máme na mysli H 445 s mincí Karla IV. (č. n. 1266). V tabulce nadto není uveden H 441 s mincí 14. století (č. n. 1252), který nemá bezpečnou nivelaci, ale podle zápisu v katalogu hrobů byl zlikvidován hlubším výkopem pro H 442. Na rozhraní obou čtverců, bezpečně překryt zdí jižní přístavby kostela byl zjištěn H 722. Podle zápisu V. Martince v katalogu pohřbů byl jižní přístavbou porušen i H 721, ležící v hloubce téměř 130 cm pod úrovní její dlažby. Ve stejné hloubce jako kostra hrobu 722 ležel i skelet H 631, podle zjištění vedoucího výzkumu pohřebiště byla ovšem jeho hrobová jáma zapuštěna do základů západního průčelí románského kostela

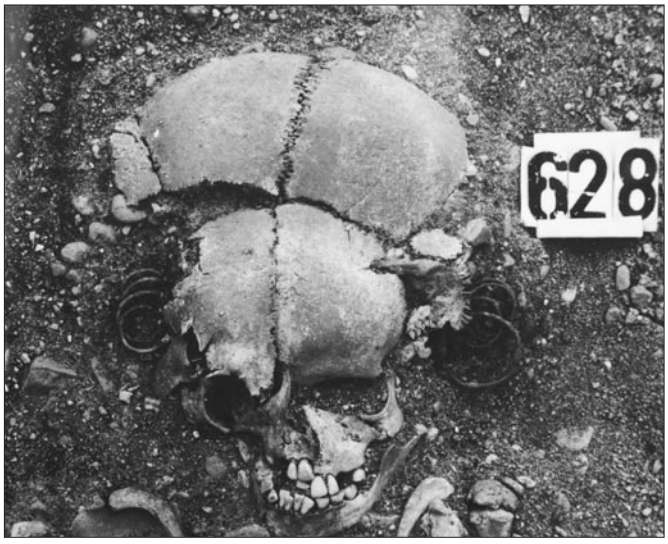

Obr. 10. Praha – Staré Město, Kotva. Čtverec I 3, lebka H 628 se záušnicemi. Pohled od východu.

(?). Z uvedených pozorování vyplývá, že ve čtvercích položených západně od románského kostela nedošlo na rozdíl od poloh jižně a východně od stavby k výraznému jednorázovému navýšení terénu a tím i k „zakonzervování" starších nálezů. Pouze z údajů o zahloubení hrobových jam nelze ve čtvercích I 2 až I 4 vyvozovat ani pravděpodobné závěry. Promíchání skeletů různých období znamená, že převzaté údaje z těchto čtverců mohou být zavádějící.

Čtverec H 2

Dokumentované pohřby mají nejnižší niveletu 191,10, ze čtverce nepocházejí žádné raně středověké hrobové nálezy.

Čtverec H 3

Severní část terénů ve čtverci byla téměř stoprocentně poničena barokními konstrukcemi, v jižní části byla dokumentována západní zeď gotického rozšíření kostela. V nevelké prostoře mezi mladšími konstrukcemi byl zachycen hrob 1002 a část náhrobní desky. Dochovaný fragment pískovcové náhrobní desky měl hladce zarovnaný povrch (*Ječný 2005*, 80). Další hroby dochované v jižní části čtverce vznikly až po příchodu řádu (třetí fáze vývoje nekropole, roky 1240–1380), tento mladší hřbitovní horizont kompletně starší situace zničil.

Nálezy

Nepřekvapí, že nejčastějšími nálezy z hrobů jsou nálezy záušnic (*obr. 11*). V případě raně středověké fáze zkoumaného pohřebiště jde vlastně o nálezy jediné (kromě prstýnku z H 254), nepočítaje keramické zlomky, u kterých si ale většinou nejsme jisti, zda je lze k nalezenému skeletu přiřadit. Vzhledem ke stavu dosud nekonzervovaného materiálu dnes nejsme už schopni rozlišit, zda se pod popisem úlomek bronzu, neskrývají drobné zlomky záušnice (např. zlomek z H 579). Podle seznamu nálezů byly záušnice nalezeny v dvanácti hrobech. Celkem máme dnes k dispozici z výzkumu 25 (26) kusů těchto šperků, které jsme schopni bezpečně přiřadit k devíti a pravděpodoně k dalším dvěma hrobům. Záušnice z H 1008 je ztracena. Ne všechny byly nalezeny v původní poloze, tak šperk č. 881, v seznamu nálezů z pohřebiště přiřazený k H 282, pochází z hrobového zásypu ovšem mimo půdorys H 282: „*v terénu pozorovaná dislokovaná záušnice 70 cm na Z v ose H 282*." Stejně šperk č.1494 byl u skeletu H 681 nalezen „*v nadloží hrobu nad kolenem*" a podobně v prostoru hrobu 652 byla „*vpravo lebky ... příslušná ke skrumáži*" nalezena záušnice (pravděpodobně ze staršího hrobu), které bylo dodatečně přiděleno číslo 41. V hrobě 628 bylo bezpečně nalezeno 8 záušnic, dnes jsme schopni identifikovat šest nebo maximálně sedm z nich.

Z hlediska velikosti šperků se celý dochovalý soubor rozpadá do tří skupin: A) skupina o průměru do 20 mm, zastoupená třemi kusy z H 254 a 562, není bez významu, že oba nejmenší šperky byly nalezeny u dospělých (k tomu naposledy *Štefan 2010,* 184); B) skupina mající střední velikost kolem 30 mm, o počtu celkem 10 kusů, z hrobů H 625, 628, 282; C) záušnic o větším průměru (50–65 mm) bylo nalezeno 11 kusů, pocházejí z hrobů H 300, 587, 669, 681, 740, a pravděpodobně i 652 a 749. Pokud jsme schopni určit, dva šperky této skupiny patří do záušnic tzv. českého typu (*Tomková 2005,* 282). Převažují tedy větší kusy, které stojí v pomyslné časové řadě vývoje záušnic na jejím konci. Je zajímavé, že H 254, v němž byly nalezeny šperky o průměru 14/3 až 17/3 mm, patří ve čtverci J 4 k méně zahloubeným hrobům a naopak hrob 587, u jehož kostry byly objeveny záušnice o velikosti 55/3 mm, je vůbec nejhlouběji vykopaným hrobem čtverce K 4. Podobně ve čtverci J 5 patří k nejhlubším jáma H 669, v níž byl nalezen šperk o rozměrech 50/2 mm.[7]

Pokud jde o srovnání výpovědi záušnic s daty poskytnutými analýzou ^{14}C, není situace jednoznačná, obecnějším závěrům brání malý počet vzorků a v úvahu je nutné vzít i skutečnost, že v hrobě H 628 leželo dítě, zatímco pohřbení v hrobech H 300 a 587 byli dospělí. Vzorky z H 300 a 628 přinesly v podstatě stejná data pohřbu – mezi lety 1020 a 1150, o trochu jiné (mladší) datum přinesl vzorek z H 587 – mezi lety 1042 a 1207. Výzkum přinesl i příspěvek k diskusi o konci výskytu esovitých záušnic, kdy například M. Čechura předpokládá jejich výskyt pro celé 13. století (*Čechura 2010,* 115). U skeletů pohřbených

7 Číslo za lomítkem udává průměr drátu.

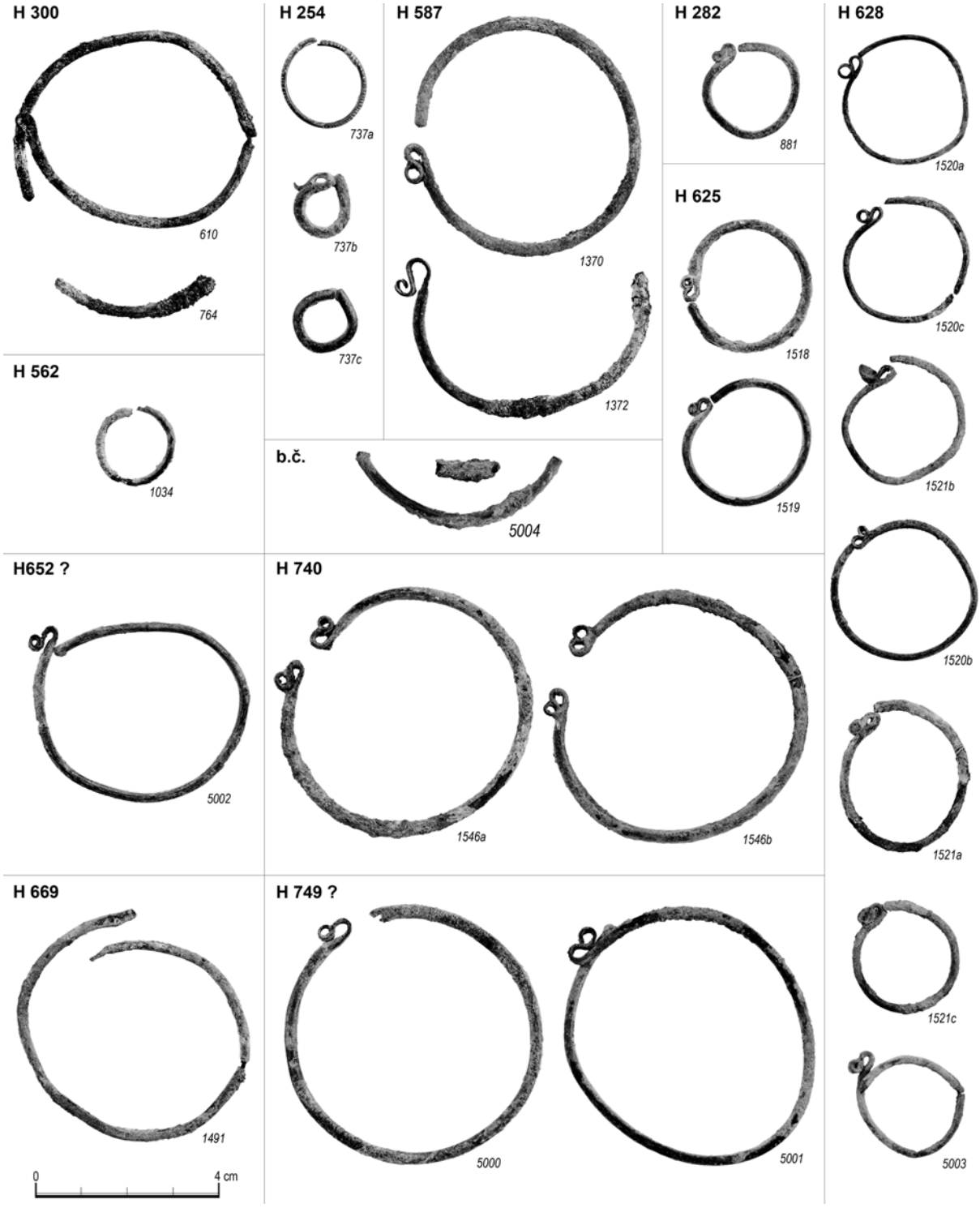

Obr. 11. Praha – Staré Město, Kotva. Šperky z hrobů před výstavbou hradeb. Č. 737 z H 254 je prstýnek, jinak záušnice. Foto J. Křepelová.

v hrobech třetí etapy, tj. vyhloubených po polovině 13. století, už v původním uložení nebyla žádná záušnice na referovaném výzkumu evidována.

V roce 2019 byla provedena materiálová analýza podstatné části dochovaných šperků (podrobnosti viz *Příloha 1*). Na první pohled zaujme skutečnost, že všech 12 analyzovaných kovových šperků bylo vyrobeno z mědi nebo ze dvou i vícesložkových měděných slitin. V jediném případě byla zjištěna přítomnost tepaného plátu složeného ze slitiny mědi a cínu na měděném jádru. Stříbrný šperk nebo stříbrné plátování nebylo evidováno.

9. DISKUSE

Z rozsáhlého pohřebiště, které na místě fungovalo až do roku 1785, nás zajímají dvě nejstarší fáze spojené s předlokačním osídlením lokality, tedy zhruba do poloviny 13. století. Jak je zřejmé, datování obou fází se opírá především o časové vročení výstavby lodi románského kostela sv. Benedikta a založení městských hradeb. Zatímco doba výstavby hradeb je poměrně bezpečně fixovaná do 30. až 40. let a diskuse se vede spíše o stanovení pořadí výstavby jednotlivých prvků opevňovacího systému (naposledy *Ježek et al. 2009*), určení doby vzniku kostela sv. Benedikta není bez problému. H. Ječný ji většinou klade do sedmdesátých a osmdesátých let 12. století (*Ječný – Olmerová 1992*, 32). Nicméně uměleckohistorický pohled je poměrně rozostřený a dovoluje posun na obě strany (k tomu *Štefan – Varadzin 2007*). Nálezy z pohřebiště nepomohou, nehledě na skutečnost, že jednotlivé záušnice nejsou příliš bezpečným datovacím prostředkem, chybí přímý kontakt mezi zdí kostela a hroby se záušnicemi. Podobná je situace u některých sídlištních nálezů, které stavbě kostela předcházely (*Taibl – Tryml 2020*). Analýza ^{14}C vzorku z hrobu H 623, který je kostelem porušen, přinesla s 97% pravděpodobností zasazení úmrtí třiceti až čtyřicetiletého muže mezi roky 1023 a 1153. Po korekci (viz *Příloha 2*) je možné horní hranici minimálně o deset let posunout. Výsledek s velkou pravděpodobností znamená, že svatyně nebyla vystavěna před polovinou 12. století, takže v podstatě potvrzuje datování H. Ječného.

Skupina pohřbů, o níž předpokládáme, že patří do nejstarší fáze, se rozpadá na dvě skupiny: a) hroby, které jsou bezpečně starší než kostel. Jde o šest skeletů přímo stavbou kostela porušených a pohřby, jejichž kostry byly do hrobů uloženy před do poloviny 12. století a jejichž stáří je určeno analýzou ^{14}C, tj. hroby H 300, 628 a 804; b) pohřby, které jsou pravděpodobně starší než stavba svatyně, mezi ně počítáme ty, jejichž hrobové jámy byly nejhlouběji vykopané, jde o šestnáct pohřbů.

Do druhé skupiny řadíme hroby, které v době před výstavbou hradeb Většího (Starého) Města patřily k románskému kostelu. Jsou to především pohřby překryté vrstvou písku z vyhloubeného městského příkopu. Jako jakousi podskupinu sem musíme zařadit i kostry, které byly evidentně porušeny výstavbou jižní přístavby. Je zřejmé, že řada pohřbů druhé fáze patří ke skupině předešlé, důkazy ale chybí. Evidujeme zde minimálně 66 pohřbů, bylo jich zjevně daleko více, ale nezahrnujeme mezi ně pochybné ani velmi nejisté. Vzhledem k terénní situaci, která v prostoru západně kostela neumožňuje spolehlivě rozlišit jednotlivé fáze, nezařazujeme sem také – až na výjimky – pohřby z tamních čtverců.

Prostorové rozložení hrobů

Rozložení pohřbů, které zařazujeme k nejstarší nekropoli, je patrné z plánu (*obr. 12*). S výjimkou osamoceného a nejistého pohřbu H 1001 jsou všechny ostatní na plánu soustředěny do prostoru pozdějšího románského kostela a především východně a jižně od něj. Toto zjištění ale nelze přeceňovat, je zřejmé, že řada hrobů byla objevena náhodně a jiné zůstaly neobjeveny. Především na ploše západně od kostela mohly být zničeny intenzivním pohřbíváním. Do podrobnějších, např. demografických úvah se na základě shromážděných dat nelze pouštět, nicméně některých skutečností je možné si všimnout, např. prostorového vztahu sídlištních a hrobových nálezů. Autoři výzkumu zastávali názor, že „*historie zdejší lokality hřbitovem začínala. Výkopy zachytily fragmenty koster pod prvými sídlištními objekty i základy tribunového kostela*“ (*Ječný – Olmerová 1988,* 8). Už zpracování sídlištní nálezů ukázalo, že situace nemusí být tak jednoznačná. V předchozím textu byla zmíněna klíčová stratigrafie dokumentovaná západně od kostela ve čtverci I 3, kde výzkum zjistil jílovitopísčitou vrstvu, snad podlahu (?) více než 100 cm zahloubeného objektu, dochovanou na ploše zhruba 2 × 2 metry. V její severovýchodní části se nalézalo ohniště, „*na něj uloženy H 785 a 786 postižené základy románského kostela, v ohništi zůstaly dva keramické zlomky*“ (*Ječný 2005,* 93). Popis situace není jednoznačný (viz *Příloha 3*) nicméně shoda panuje v tom, že oba hroby byly vyhloubeny do zásypu objektu až na ohniště, a fotografie svědčí o skutečnosti, že minimálně jeden z nich, hrob H 785, byl postižen základy románského kostela. Je evidentní, že nevíme o jaké osídlení šlo (byť ohniště indikuje obytnou funkci) a neznáme ani jeho stáří. Fragmenty dalších dvou sídlištních situací starších než církevní stavba byly zjištěny u severovýchodního rohu lodi kostela (podrobněji *Taibl – Tryml 2020*). Na druhé straně, pokud máme vůbec k dipozici popis zásypu nejstarších hrobových jam, jde většinou o nezřetelnou štěrkopískovou výplň, např. u H 1003 a 1004 to konstatuje H. Ječný: „... *nejstarší hroby s štěrkopísčitým zásypem s minimálními příměsemi ... splývají s intaktními terény ... obtížná identifikace*

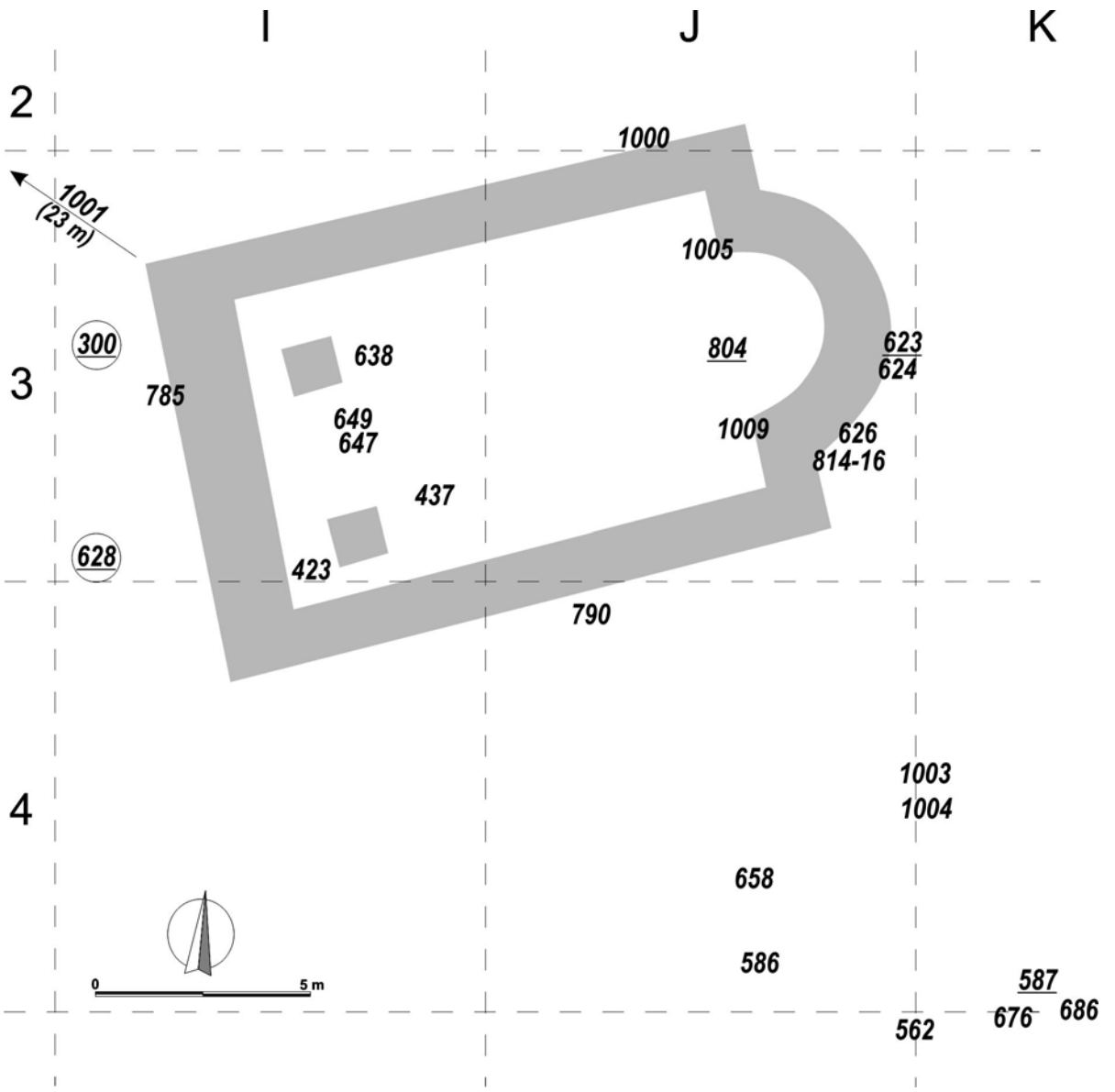

Obr. 12. Praha – Staré Město, Kotva. Čtverce I a J 3, čísla hrobů nejstarší (předkostelní) fáze. Poloha i orientace čísel přibližná. Číslo v kroužku znamená nález záušnice, podtržítko analýzu ^{14}C.

... v daných podmínkách patrně zůstávaly utajené" (*Ječný 2005,* 123). Minimální příměsi v zásypu hrobových jam ale na příliš intenzivní osídlení předcházející nekropoli neukazují. Je současně zřejmé, že neevidujeme sídlištní situaci, která by byla zařaditelná mezi obě fáze pohřebiště, pohřbívání tedy pokračovalo kontinuálně, bez přerušení.

Ani u druhé fáze nebylo výzkumem zachyceno přesnější prostorové vymezení nekropole. Je ale zřejmé (*obr. 13*), že pro hřbitov byla vyhrazena především plocha východně a jižně od kostela. Jak odlišná orientace hrobů napovídá, na jihu byla zřetelnou hranicí pohřebiště komunikace vedoucí přibližně v trase dnešní Královdvorské ulice (*obr. 14*). Na nejdůležitější, východní straně kostela pohřebiště spíše předpokládáme, situaci zde znepřehlednila výstavba opevnění a postupné rozšiřování svatyně. Zdá se být pravděpodobné, že kostel byl vystavěn na severním okraji pohřebiště (*obr. 15*). Ve větší vzdálenosti od svatyně nejsou tímto směrem hroby starších fází doloženy (s výjimkou problematického H 1001). Zde byly situovány zděné stavby dvorce (nebo dvorců), k němuž kostel pravděpodobně náležel (*Ječný – Olmerová 1992,* 33n). Pokud jde o situaci západně od kostela, musíme se bez bližších informací spokojit s konstatováním že zde starší fáze nekropole existovaly. Plochy jihozápadně svatyně, čtverce I 5 a H 5, zůstaly neprokopány.

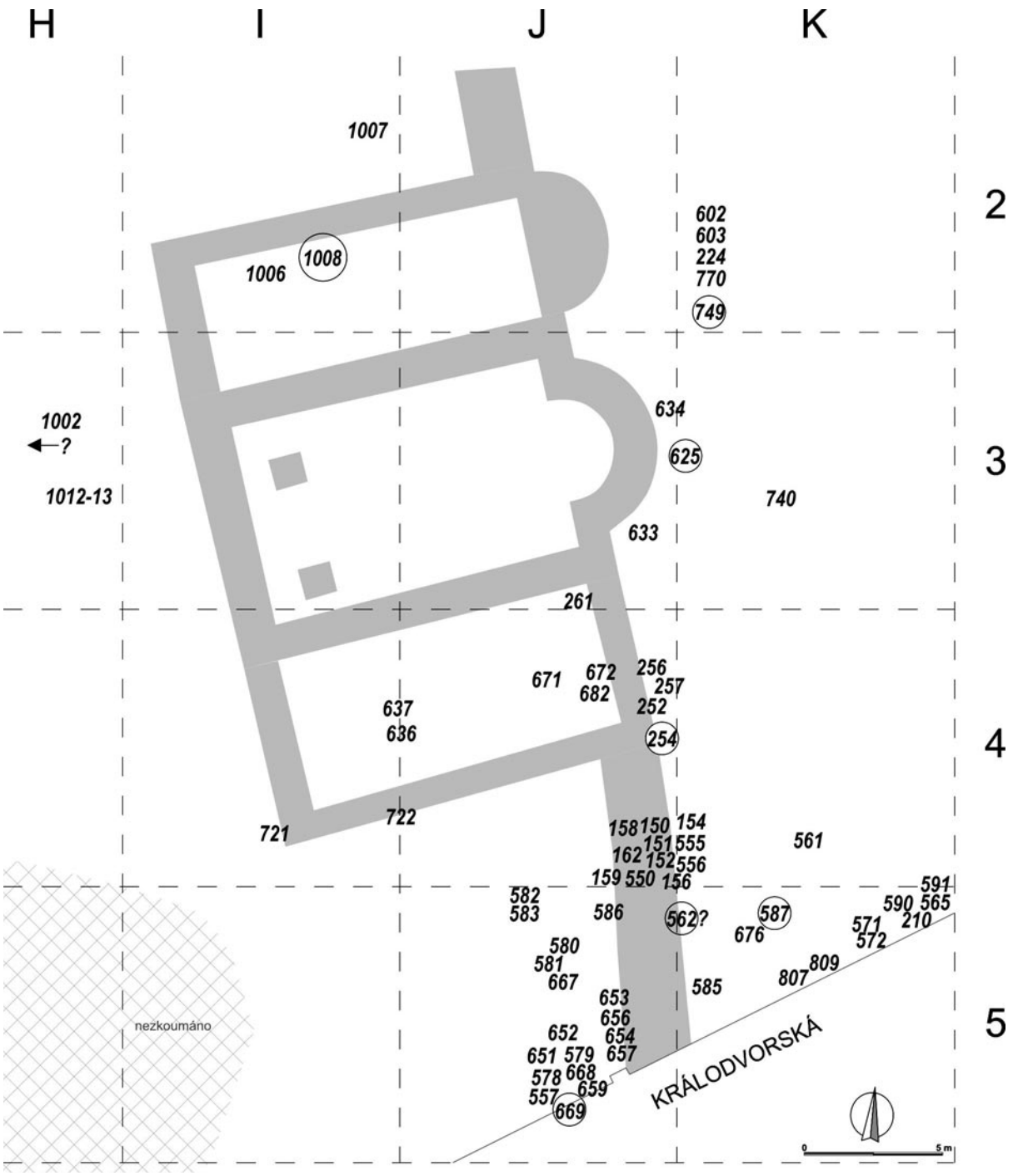

Obr. 13. Praha – Staré Město, Kotva. Čísla hrobů z doby před výstavbou hradeb. Poloha hrobů přibližná.

Uspořádání pohřebiště

Pokud jde o nejstarší fázi, šlo pravděpodobně podle náznaků o řadové pohřebiště s nepravidelnými a krátkými (?) řadami. V této fázi evidujeme bezpečně pouze dvě superpozice – H 814 až 816 a H 649 s H 647, k nim lze možná (?) přičíst i situaci východně kostela, kde H 633 a 634 porušují starší pohřby. Tato skutečnost by snad mohla znamenat, že plocha nekropole nebyla ještě pevně vymezena a mohla se rozšiřovat, kvalita pramenné základny, z níž vycházíme, nás ale nutí zůstat v rovině hypotéz. Zmíněné superpozice by mohly vypovídat o délce trvání pohřebiště, dvě generace (*Nováček 2010*, 101) by vypovídaly minimálně o půl století (?) trvání. Oproti tomu v druhé etapě trvání hřbitova máme již situacemi ve čtvercích J 4 a J 5,

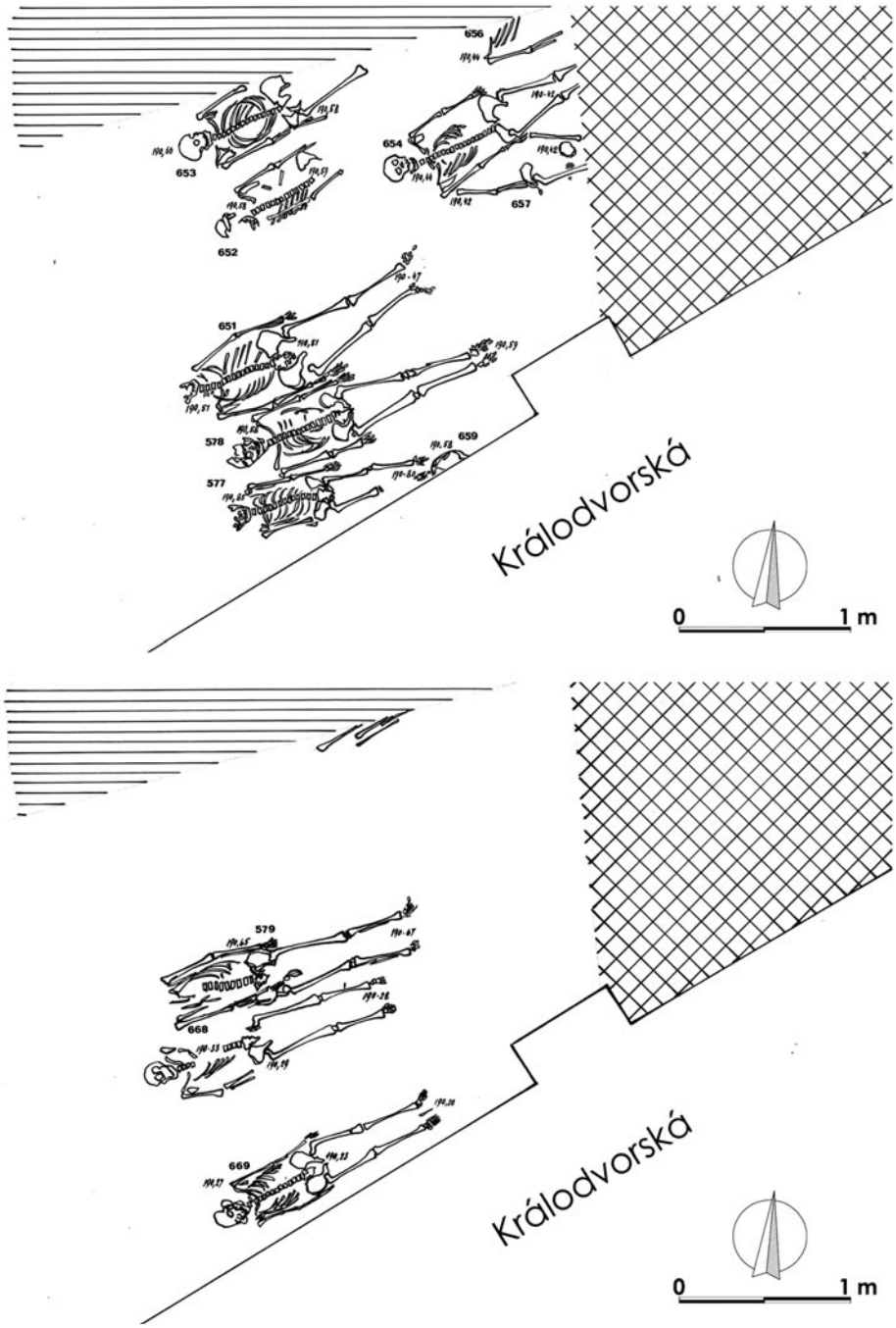

Obr. 14. Praha – Staré Město, Kotva. Čtverec J 5, jižní okraj zkoumané plochy podél Královdvorské ulice. Dvě vrstvy hrobů (dole starší) s výrazně odlišnou orientací. Mřížkovaně městská hradební zeď. Převzato z nálezové zprávy (*Martinec 1985*).

kde výzkum odkryl dvě úrovně hrobů, poměrně bezpečně dokumentováno etážové pohřbívání. Záměrné navyšování úrovně hřbitova nebylo zaznamenáno. Postihnout dobu, kdy došlo ke změně organizace nekropole, je za současné situace obtížné a z výpovědi archeologických pramenů neřešitelné, logicky se nabízí možnost spojit počátek etážového pohřbívání s výstavbou kostela sv. Benedikta.

Poloha zemřelých

V podstatě neevidujeme jinou polohu než klasickou na zádech, s orientací západ–východ. Pokud jde o polohu horních končetin, v první etapě se objevují pouze paže natažené podél těla. U koster, které zařazujme do druhé etapy, je situace obdobná, pouze čtyři kostry mají paže (nebo jednu paži) lehce pokrčeny, zkřížené horní končetiny se neobjevují vůbec. Téměř u poloviny skeletů informaci o poloze horních končetin postrádáme. Je doložen hromadný sekundární hrob, označený jako H 159. V této „*nahromadělině kostí*“ (*Martinec 1985*) byly skelety pěti jedinců, jejichž dlouhé kosti byly srovnány. Jde nespíše o případ

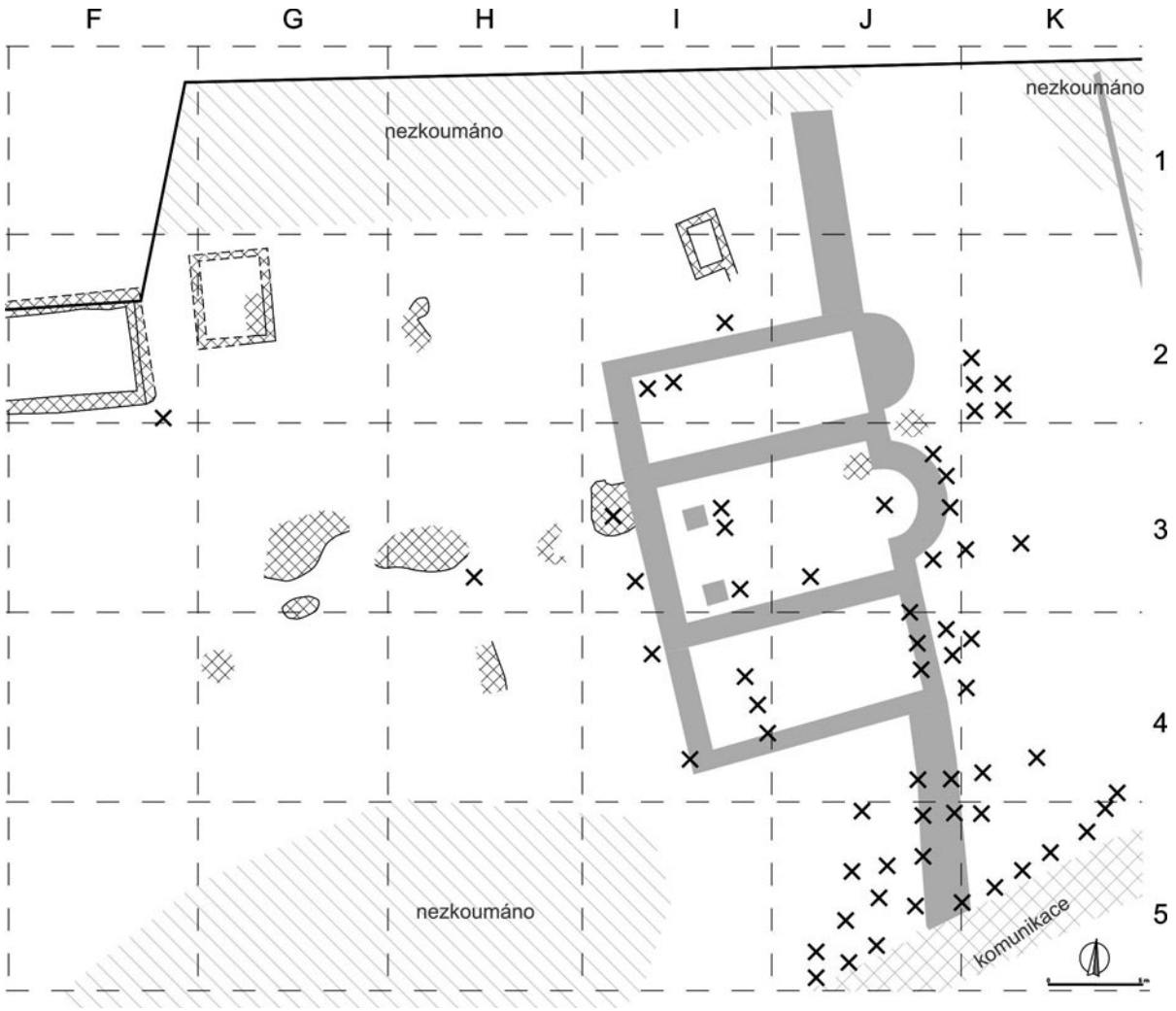

Obr. 15. Praha – Staré Město, Kotva. Východní partie zkoumané plochy. Schematické zakreslení míst sídlištních a hrobových nálezů z doby před výstavbou městských hradeb.

pietního uložení koster z narušených hrobů, není ale zřejmé, zda při hloubení nových hrobů, nebo základů pro městskou hradbu.

Úprava hrobových jam

K úpravě hrobových jam nepřinesl výzkum žádné zásadní poznatky. Dvakrát je doložen náhrobní kámen, v jednom případě se dochoval celý o velikosti 110 × 45 cm a tloušťce 14 cm (*obr. 16*). Překrýval hrob ženy (H 252) bez výbavy, v druhém případě (H 1002) postrádáme o jeho velikosti informace. Oba kameny měly hladký povrch. Do tohoto odstavce zařazujeme i údaje o hloubce hrobových jam. Jde o špatně uchopitelný problém, neboť právě podle míry za-

Obr. 16. Praha – Staré Město, Kotva. Čtverec J 4. Náhrobní kámen H 252 a zdivo jižní přístavby románského kostela. Pohled od severu.

hloubení se z nedostatku jiných indicií pokoušíme pohřby zařazovat. Lze konstatovat, že hroby dospělých jsou zahloubeny průměrně 80 až 90 cm. Bylo zdokumentováno dvanáct měřitelných výkopů jam, vyhloubených více než jeden metr, většinou mezi 110 a 130 cm. Výjimečné hloubky 180 cm dosahuje H 790. Tyto hroby vesměs řadíme do nejstarší fáze. Nicméně tři hroby dospělých (H 623, 624 a 1009) řazené bezpečně do téže fáze, jsou zahloubeny pouze 70 až 90 cm. Přibližně do téže hloubky (190,4 až 190,6) jsou zahloubeny hrobové jámy osmi evidovaných dětí, až na výjimky tedy neevidujeme výrazně mělké dětské pohřby. Rozkolísání absolutní úrovně hrobových jam v nejstarších fázích registrujeme i na jiných nekropolích (u sv. Vavřince), mimo Prahu např. na pohřebišti v Kladrubech (*Nováček 2010*, 101). Pokud jde o výskyt dřeva v hrobových jamách, už bylo řečeno, že v průběhu výzkumu byl nález každého kousku dřeva označován za rakev, bližší údaje byly udány pouze u popisu H 804 (pravá postranice). Pokud jde o hroby druhé fáze, v níž bylo obtížné rozeznávat zásypy hrobových jam, byla by interpretace nálezů dřev v zásypech jam zavádějící. V úpravě hrobových jam není vůbec (na rozdíl od všech zkoumaných a srovnatelných pohřebišť) doloženo použití kamene.

Datování počátků pohřbívání

K určení počátku pohřbívání můžeme nově využít data radiouhlíkové analýzy. Průběh křivek pěti vzorků odebraných z hrobů, které lze řadit do nejstarších fází hřbitova, je velmi podobný (*obr. 17*). Co lze ze získaných křivek vyčíst? V podstatě vylučují možnost vročit uložení zemřelých do hrobů do doby po polovině 12. století. Pokud jde o počátky pohřbívání, musíme se spokojit se širokým rozpětím jednoho sta let, přibližně od poloviny 11. století. Datování vzniku hřbitova do 11. století, resp. do jeho druhé poloviny, není v rozporu s menšími průměry záušnic nalezených u koster H 254 a 562.

Jiným problémem, který bude třeba řešit, je synchronizace počátků pohřbívání s vývojem (především s počátky) zdejšího osídlení. Jeho revizní zpracování hovoří (s určitou opatrností) o první polovině 12. století (*Taibl – Tryml 2020*). Zásadní příspěvek v této otázce lze očekávat od zpracování počátků osídlení na ploše největšího pražského záchranného výzkumu na náměstí Republiky. Zatím se v předběžných informacích hovoří rámcově o době kolem poloviny 12. století (*Dragoun – Juřina – Kašpar 2009*, 61), nebo o první polovině 12. století (*Kašpar 2007*, 40).

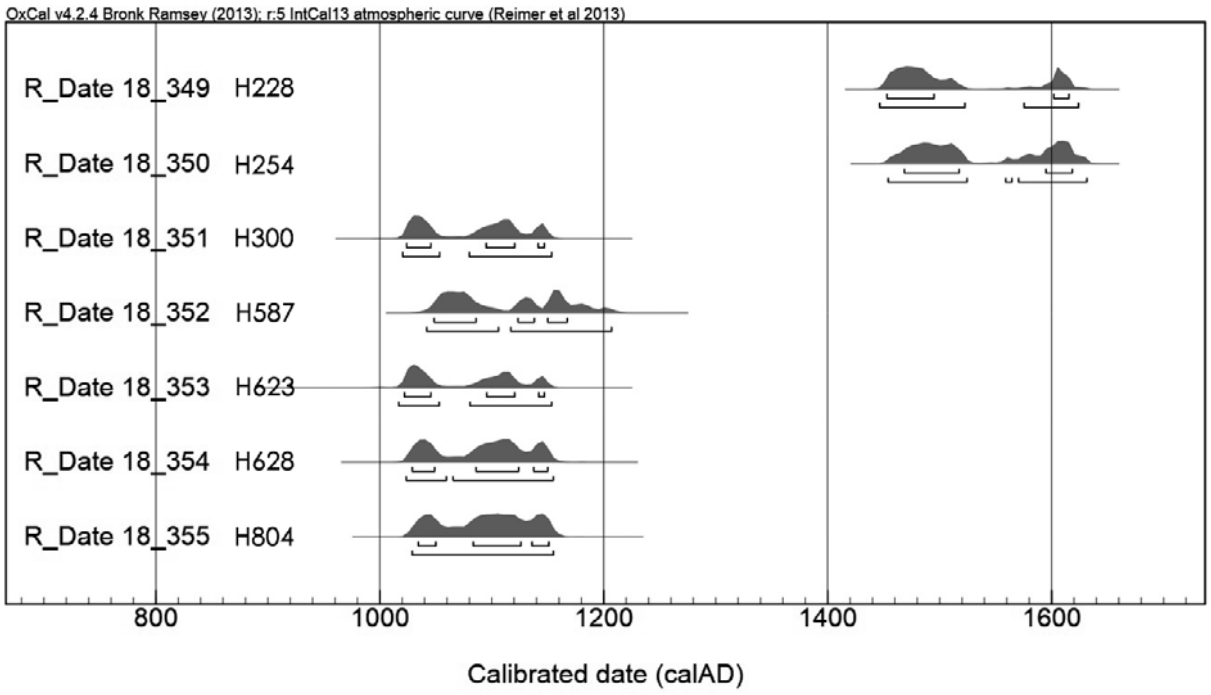

Obr. 17. Praha – Staré Město, Kotva. Radiouhlíkové datování. Porovnání křivek hustoty pravděpodobnosti vzorků z pohřebiště.

spectrum	hrob	č. nál., bližší určení	Cu	Sn	Zn	Pb	As	Si	Al	Fe	Ca	P	Cl	O
1_01	H 254	737 A, povrch	28,8	23,2	4,5	12,6	1	1		1,2		2,8		24,9
2_01	H 254	737 C, v místě inkluze	6.6			73.1								20,4
2_02	H 254	737 C, povrch	17	30,1	17,9			0,5		0,4		2,6		31,4
3_01		es.zakončení	14,1	2,6		55,9	2,7					5,7		18,9
3_02		povrch bez zvětralin	20,9	4,4	6,8	15				3,8	3,1	8,2		37,7
4_01		povrch bez zvětralin	84,3	1,3		1,3				0,4				12,6
5_01	H 628	1520 A, v místě inkluze	92,1											7,9
5_02	H 628	1520 A, povrch bez zvětralin	9,6			67,9								22,5
6_01		es. zakončení	11,9	56,6				1,1	0,4	0		2		28
6_02		kovové jádro	35,4	59,8						0,4		0,3		4,1
7_01	H 300	610, jádro	98,7	0,5									0,4	0,4
7_02	H 300	610, v místě inkluze	89,8	2,3										7,9
9_01	H 652	1519, hladký povrch	40,6	6,5	6,9	17,3				3,3		3,6		21,8
9_02	H 652	1519, v místě inkluze	6,1	2,8		67,3				0,7		5,4		17,6
10_01	H 740	1546 A, plátování	37,7	55,5						1,4		0,4		5,1
10_02	H 740	1546 A, jádro	90,1	1,8						0,6		0,5		7
11_01	H 669	1419, v místě inkluze	4,8		3,5	12,3				2,8	2,6	16,5		57,7
11_02	H 669	1419, povrch zvětralin	88,9		10									1,2
12_01	H 587	1372, es. zakončení	7,3	4,7		47,9	4,1				5,6	8,7		21,8
12_02	H 587	1372, hladký povrch zvětraliny	22,8	57,8										19,4
13_01	H 282	881, zvětralin. povlak	84,2		2,5	1,6		0,2	0,5	0,2	0,3	2,1		8,4
13_02	H 282	881, v místě inkluze	5,4		1,7	67,4			0,1		0,3	4,6		20,5

Tab. 4. Praha – Staré Město, Kotva. Shrnutí výsledků materiálové analýzy šperků z pohřebiště.

Otázka staršího kostela

Objev pohřebiště bezpečně staršího než odkrytý románský kostel vyvolává logicky otázku možného předchůdce. Šlo v nejstarší fázi o pohřebiště fungující mimo vazbu na církevní stavbu, nebo existoval starší (např. dřevěný) zcela zaniklý kostel? Vedení výzkumu se snažilo najít odpověď, ale většina terénů byla zcela zničena mladšími zásahy a na další podrobný průzkum nezbyl čas. Archeologie tedy jednoznačnou odpověď neposkytla. Pokud se ptáme na analogie, konstatujeme, že v širším pražském podhradí existují nekropole fungující v druhé polovině 11. a první polovině 12. století bez potvrzené vazby na církevní stavbu. Nicméně u většiny z nich je její existence více méně předpokládána.

10. ZÁVĚR

Především je zřejmé, že dokumentované skelety tvoří pouze část bývalé raně středověké nekropole, aniž jsme schopni si utvořit přesnější představu o podílu dokumentovaného vzorku z celého objemu pohřebiště. Likvidace celých starších fází, ať už mladšími stavebními zásahy či nakonec bagrem hloubícím jámu pro výstavbu OD Kotva, nedovoluje poznání jejich rozsahu. V každém případě je zřejmé, že v době někdy po polovině 11. století vzniklo (bylo založeno) na ploše mezi hranou vltavské terasy a starou komunikací pohřebiště, jehož severní část zaujala plochu příležitostného, pravděpodobně řídkého osídlení. Minimální nálezy odpadu, jinak v archeologických situacích hojné, nedovolují uvažovat v této souvislosti o dílnách řemeslníků pracujících s kovem. Přibližně po století existence hřbitova byla na jeho severním okraji vystavěna církevní stavba. Kdy byla vybudována kamenná architektura, jejíž fragmenty byly odkryty výzkumem, není zcela zřejmé. Autoři výzkumu logicky přepokládají, že vznikla více méně současně s románským kostelem, s nímž tvořila sídelní jednotku – dvorec. Nejspíše někdy v té době mohlo dojít i k proměně hřbitova, který se v prostoru mezi kamennou světskou architekturou a komunikací nemohl plošně rozvíjet, v nekropoli, v níž jsou pohřby ukládány do výškových úrovní – etáží. Zásadní proměnu pak znamenala výstavba mohutného opevňovacího pásu, jehož hradba navázala na průčelí kostela, a odřízla tak východní část plochy hřbitova od svatostánku. Pohřbívání se přesunulo především před západní průčelí kostela. Ale to už je jiný příběh.

Lab. č.	Popis	Pohlaví, věk	Vlastnosti vzorku	Koncent. kolagenu mg/g	Interval kalibrovaného stáří (léta AD)	P (%)
18_349	**H 228**	muž, 20-60let	zub, jakost 1,5	160	1446–1624	97*
18_350	**H 254**	žena,40-50 let	zub, jakost 2	135	1454–1631	97*
18_351	**H 300**	žena, 30-40 let	zub, jakost 1,5	168	1020–1153	97*
18_352	**H 587**	?, dospělý	kost, jakost 1,5	169	1042–1207	96*
18_353	**H 623**	muž, 30-40 let	zub, jakost 1,5	167	1017–1153	97*
18_354	**H 628**	dítě, 8 let	kost, jakost 1	219	1023–1155	96*
18_355	**H 804**	dítě, 3-4 roky	zub, jakost 3,5	128	1029–1155	95

Tab. 5. Praha – Staré Město, Kotva. Stručné výsledky radiouhlíkové analýzy sedmi vzorků ze skeletů pohřebiště.

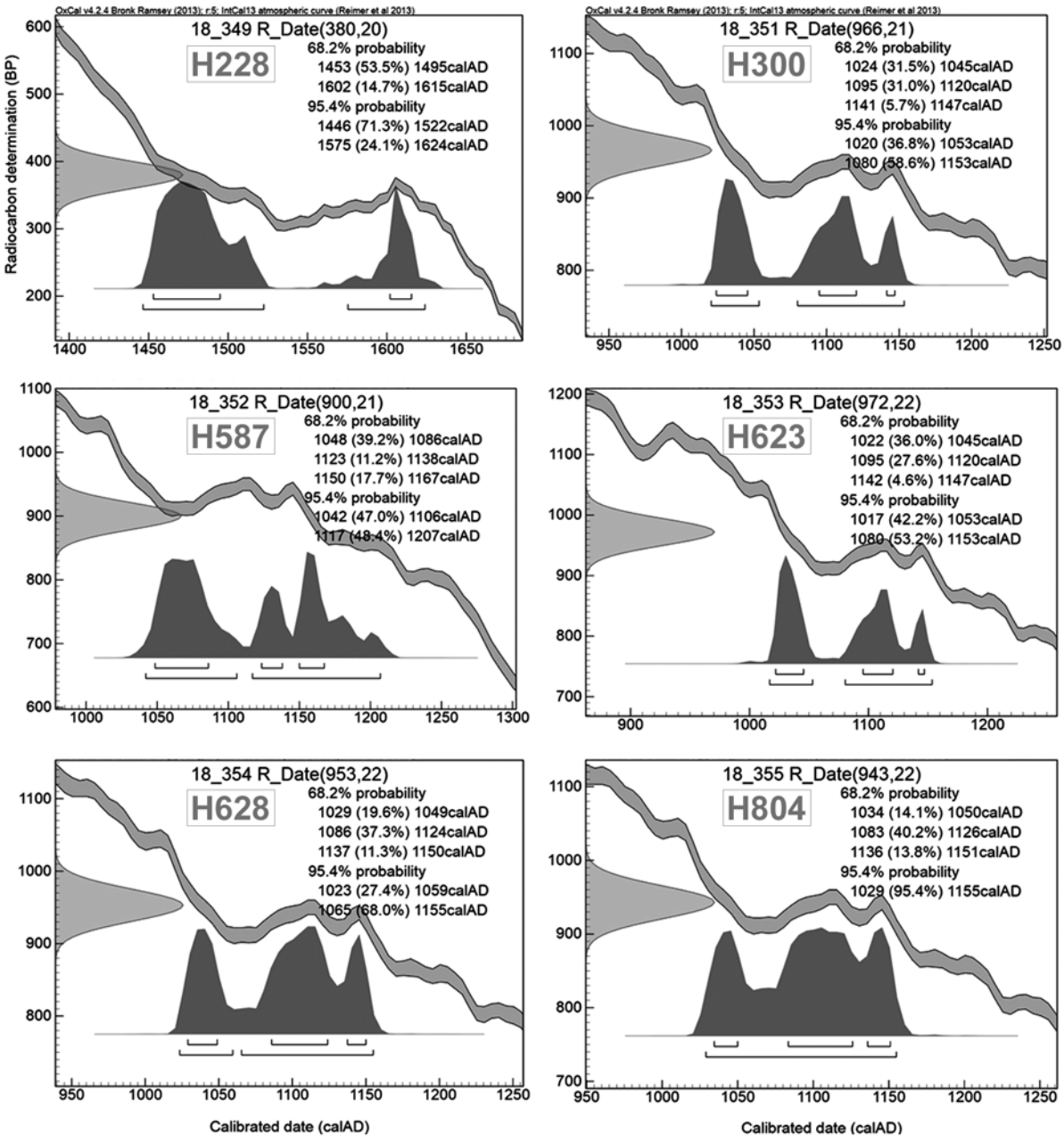

Obr. 18. Praha – Staré Město, Kotva. Radiouhlíkové datování skeletů z pohřebiště. Bez hrobu 254.

PŘÍLOHA 1

Materiálová analýza šperků

Analýza byla provedena v březnu 2019 metodou EDS–SEM v laboratořích Geologického ústavu Akademie věd ČR na elektronovém mikroskopu Tescan Vega 3 s detektorem Bruker Xflash 5010 Janem Zavřelem, za účasti analytičky Zuzany Korbelové. Následující text je upraveným výňatkem ze zprávy Jana Zavřela (*Zavřel 2019*). Každý nález byl autorem zprávy podrobně prohlédnut makroskopicky i pod binokulárním mikroskopem a pracovně vyfotografován. Přitom byly pro uskutečnění analýz vybrány oblasti, kde se zvětraliny kovů (korozní produkty) projevovaly nejméně. Zvolená místa byl očištěna pomocí vatového tamponu namočeného do laboratorního acetonu. Posuzované nálezy patrně neprošly konzervátorským zásahem.

Tabulkové údaje (*tab. 4*) jsou uvedeny v hm % rozpočtených (normalizovaných) na 100 % a představují hodnoty semikvantitativní. Výsledky analýz byly výrazně ovlivněny silným stupněm navětrání většiny vzorků za vzniku kůr a povlaků sekundárních minerálů (převážně mědi), ke kterým došlo v rámci postdepozičních procesů. Kov tvořící záušnici č. 8 byl v celé tloušťce přeměněn na kuprit a malachit, a proto nebyl podroben analýze.

Všech 12 analyzovaných raně středověkých kovových šperků bylo vyrobeno z mědi nebo ze dvou i vícesložkových slitin mědi – mosazi, cínového bronzu, případně děloviny. V jediném případě (vzorek 10) se podařilo potvrdit přítomnost tepaného plátu (slitina Sn s Cu) na měděném jádru. Žádná ze záušnic neměla pozlacený nebo postříbřený povrch. Devět vzorků (tj. 75 %) obsahovalo zvýšené koncentrace olova (nálezy č. 1 až 3, 5, 7, 9, 11 až 13). Přídavky olova do slitin mědi mohly zlepšit kvalitu odlévaných výrobků, ale byly škodlivé v případě slitin zpracovávaných tepáním, řezáním a broušením.

Celkově lze konstatovat výraznou variabilitu ve složení použitých kovů. Tento závěr koresponduje s dřívějšími poznatky. U starověkých i středověkých slitin mědi (hlavně mosazí) bývá pestré chemické složení obvyklé. Obsahují kromě Cu a Zn i několik procent Sn a Pb, časté jsou příměsi Fe, Al a As. Je to způsobeno jednak nečistotami v používaných rudách, jednak mnohonásobným používáním starších slitin – např. neplatných mincí a zlomků dalších artefaktů (šrotu) z mědi, bronzu i mosazi. Naměřené hodnoty koncentrací hmotnostních % jednotlivých prvků byly výrazně ovlivněny silnou postdepoziční korozí kovových archeologických nálezů. Přesto lze u většiny vzorků alespoň přibližně odhadnout složení původního materiálu. Jelikož jsou však poměry jednotlivých legujících kovů (Sn, Zn, Pb) a hlavního kovu (Cu) zvětrávacími procesy pozměněny, není většinou možné jednoznačně rozhodnout mezi mosazí a dělovinou i mezi mědí s nezáměrnou malou příměsí cínu a cínovým bronzem.

PŘÍLOHA 2

Radiouhlíková analýza

Z kosterního materiálu bylo vybráno sedm vzorků. Šest z nich z pohřbů, které dosavadní zpracování řadilo mezi nejstarší hřbitovní fázi. Konkrétně šlo o kostry H 623 a 804, které byly v superpozici s románským kostelem, u koster H 254, 300, 587 a 628 byly nalezeny záušnice různých rozměrů. Sedmý vzorek byl odebrán z hrobu vrcholně středověkého, v němž byla nalezena mince (*tab. 5*). Už první pohled na výsledky analýzy ukázal, že u vzorku 18_350 z H 254 došlo k chybě. U skeletu byly v původním uložení nalezeny malé záušnice, nicméně získané datum uložení ženy do hrobu ukazovalo rozpětí let 1454 až 1631. Volný zub, který byl v sáčku s kostmi hrobu, musel být intruzí a jeho použití byla chyba. Vzorky byly zpracovány v Radiouhlíkové laboratoři provozované Ústavem jaderné fyziky AV ČR a Archeologickým ústavem AV ČR. Ze vzorků byl izolován kolagen, stabilní bílkovina, u které je obvykle potlačena možnost dodatečné kontaminace. Připravené vzorky pak byly odeslány k měření AMS (Accelerator Mass Spectrometry) do laboratoře v Debrecénu (*Světlík 2019*). Velikost intervalu kalibrovaného stáří je odvislá od průběhu kalibrační křivky. Ve sledovaném období je zrovna na tomto místě drobná anomálie, která se po kalibraci odráží v umístění dat. Navíc velikost intervalu záleží také na míře nejistoty aktivity (u většiny vzorků vychází ± 21 let). Právě nepříznivý tvar kalibrační křivky neumožňuje stanovit užší interval kalibrovaného stáří pro zkoumané období. Přesnost datování je funkcí radiouhlíkové (aktivity ^{14}C) křivky, čím je křivka strmější, tím je přesnost vyšší. Pro vzorky z období středověku to může být např. až 21–26 let (*Světlík – Dreslerová – Tomášková 2009*).

Prezentované výsledky (viz *obr. 18*) odpovídají nejistotě stanovení 2σ, kde je 95% pravděpodobnost, že dané stáří do prezentovaného intervalu spadá. Z toho vyplývá, že je pouze 5% pravděpodobnost, že stáří vzorku do intervalu nespadá.

Pomocí metody ^{14}C je možné datovat okamžik vyloučení daného vzorku z přírodního uhlíkového koloběhu – smrt daného organismu, tedy okamžik, kdy do svého těla přestává přijímat uhlík a aktivita ^{14}C začíná klesat (*Nývltová Fišáková 2012*, 96). U lidských jedinců tato doba odpovídá přibližně dvacátému roku života. V případě kosti dítěte tato doba přibližně odpovídá době smrti, zatímco stáří získané ze vzorků odebraných ze skeletů dospělých jedinců je vhodné korigovat o rozdíl mezi kalendářními daty a dobou úmrtí jedince. Tento rozdíl může činit za určitých podmínek u třicetiletých jedinců 10 let, u šedesátiletých 30 let.

Do skupiny vzorků, jejichž aktivity se statisticky významně neliší (t-test pro pravděpodobnost chyby pozorování prvního druhu přibližně 5 %), a lze proto předpokládat jejich původ ve stejné době, patří z výzkumu před výstavbou OD Kotva vzorky 18_351, 18_353, 18_354, 18_355, tj. H 300, 623, 628 a 804 (*Světlík 2019*).[8]

PŘÍLOHA 3

Seznam hrobů

Seznam je zpracován s využitím plánové i fotografické dokumentace a textu z nálezových zpráv. Je ale nutné zdůraznit, že plánovou dokumentací míníme výkresy, na kterých jsou podle čtverců zkresleny jednotlivé úrovně hrobů (měř. 1:50). Originální terénní plánová dokumentace 1:20 je k disposici pouze u části hrobů, všechny hroby tedy nebyly kresleny, autor výzkumu zmiňuje fotogrammetrii, ale přesnější údaje nejsou k dispozici. Kromě plánové dokumentace je k dispozici velmi podrobný katalog hrobů (*Martinec 1985*), v němž jsou nálezy popsány a jsou zde uvedena i autorova pozorování z terénu. Využit byl také sešit obsahující seznam nálezů z pohřebiště. Do jednotlivých hesel jsou připojeny i relevantní poznámky ze zpracování, ať už ze zpráv nebo z dosavadních publikací. Při sestavování struktury hesla byly využity zkušenosti z již publikovaných katalogů (především *Frolík 2015*) s modifikací, která vychází z odlišného zpracování. Struktura začíná číslem hrobu, které je totožné s číslem přiřazeným při výzkumu, pouze čísla větší než 1000 jsou přiřazena nově – ke skeletům, které dosud označení postrádaly. Je nutné upozornit, že obsahu jedné jámy bylo na výzkumu přiřazeno vždy jedno číslo, a to i v případech, když obsahovala pozůstatky více jedinců. Údaje v první řádku označují (zleva): číslo čtverce, absolutní nadmořskou výšku skeletu v jadranském systému (pokud je udáno více údajů pak průměr) a čísla fotografií a plánů. Další řádky: **A:** základní antropologické určení – pohlaví, věk (podle *Hanáková – Stloukal 1988*) a poloha paží. **V:** výbava hrobové jámy, v katalogu je nález dřeva téměř vždy označen za rakev, pokud není bezpečně prokázána i postranice, zůstáváme u obecného pojmenování dřevo. **N:** nálezy. Při revizi se podařilo podle popisu a rozměrů identifikovat (s určitou mírou pravděpodobnosti) několik záušnic, které byly v katalogu hrobů označeny jako b. č., u několika šperků se ztratily štítky s označením, zkoušeli jsme je proto opět podle popisu a rozměrů přiřadit k hrobům, u nichž záušnice chyběly. Všechny takto nově zařazené nálezy mají nové číslování, začínající číslem 5000. Podrobnější zdůvodnění je u jednotlivých hrobů. **Pozn.:** komentář V. Martince, který téměř všechny hroby osobně popisoval, je kurzívou (bez citace – jeho katalog nemá stránkování), nebo poznámky autorů dosavadních zpracování (většinou H. Ječného, v tom případě s citací). **S:** stratigrafické zařazení. **K:** komentář autora. Do seznamu jsou zařazeny hroby, u nichž je důvodné podezření, že náleží do raně středověké fáze vývoje pohřebiště. Kromě toho ale i ty, které dosavadní zpracování takto zařazuje, ale podle našeho názoru jde o zařazení diskusní a dále hroby, které do nejstarších fází nepatří, ale jsou zařazeny z jiných důvodů, např. pro ilustraci výškových poměrů nebo kvůli přemístěným nálezům, které byly zjištěny v jejich zásypech.

Hrob 150, K 4, 190,56, Ft. 401, 402–404
A: ?, 14–15 let, PHK pokrčena, **N:** –, **V:** –, **Pozn.:** *H 150–152 tvoří horní vrstvu nad H 154–156 … (kostry) ve společném hrobě, odděleny slabým zásypem hlíny*, **S:** pod hradební zdí, **K:** –.

Hrob 151, K 4, 190,58, Ft. 401, 402
A: muž, 20–60 let, LHK natažena, PHK pokrčena, **N:** –, **V:** –, **Pozn.:** *H 151 položen do společného hrobu dříve než H 152*, **S:** pod hradební zdí, **K:** –.

Hrob 152, K 4, 190,60, Ft. 401, 402
A: muž, 13–19 let, LHK pokrčena, lebka nedochována, **N:** –, **V:** –, **Pozn.:** –, **S:** pod hradební zdí, **K:** –.

Hrob 154, K 4, 190,51, Ft. 401, 402–404
A: muž, 20–30 let, LHK natažena, PHK pokrčena, **N:** –, **V:** –, **Pozn.:** *H 154–156 tvoří spodní vrstvu pod H 150–152 … (kostry) ve společném hrobě, odděleny slabým zásypem hlíny*, **S:** pod hradební zdí, **K:** pravděpodobně nejde o společný (hromadný) hrob, ale o řadu skeletů těsně vedle sebe.

Hrob 155, K 4, 190,41, Ft. 401, 402, 404, 405
A: žena, 30–40 let, PHK pokrčena, **N:** –, **V:** –, **Pozn.:** *H 154–156 tvoří spodní vrstvu pod H 150–152 … (kostry) ve společném hrobě, odděleny slabým zásypem hlíny, kostra posypána místy vápnem*, **S:** pod hradební zdí, **K:** –.

8 Už po odevzdání tohoto textu do tisku jsem byl laskavostí Petra Velemínského, kterému tímto děkuji, upozorněn na existenci článku zpracovávajícího novověké kosterní nálezy z Kotvy (*Salesse et al. 2013*). Některé byly podrobeny analýze ^{14}C a mezi nimi byl i hrob 193 (čtverec K 3), datovaný ovšem do let 1030 až 1208. Byl proto dodatečně zařazen do *tab. 3* i do seznamu v *Příloze 3*.

Hrob 156, K 4, 190,42, Ft. 401, 402–405
A: ?, 17–18 let, **N:** –, **V:** –, **Pozn.:** *uložen dříve než H 155*, *H 154–156 tvoří spodní vrstvu pod H 150–152 ... (kostry) ve společném hrobě, odděleny slabým zásypem hlíny*, **S:** pod hradební zdí, **K:** –.

Hrob 157, K 4, 190,35, Ft. 403
A: kostra se nedochovala, **N:** –, **V:** –, **Pozn.:** *dno sondy dr. Jánské, zřejmě se jedná o románský pohřeb před stavbou hradby*, **S:** ?, **K:** pravděpodobně šlo o zjišťovací sondu, dokumentace z ní neobjevena.

Hrob 158, J 4, 190,65, Ft. 296,
A: kostra muže, 20–40let, PHK podél, **N:** –, **V:** –, **Pozn.:** *čelo hrobové jámy tvořila vnitřní líc základů hradby ... v době uložení H 158 zde již existovaly starší hroby (H 162)*, **S:** pod konstrukcí hradby, **K:** rozpor mezi kresbou a popisem, na plánu je skelet pod zdí, dávám kresbě přednost.

Hrob 159, J 4, 190,50 (?), Ft. 296–298
A: fragmenty skeletů pěti jedinců, dlouhé kosti srovnány. Muž 60+, dvě ženy 20–40 let, dítě infans I, **N:** –, **V:** –, **Pozn.:** *na rozdíl od H 158 a H 160 tato nahromadělina kostí zabíhá pod základové zdivo hradby*, **S:** pod konstrukcí hradby, **K:** niveleta určena pouze přibližně podle okolních hrobů.

Hrob 160, K 4, 190,40, Ft. 298
A: ?, 20–60 let, HK podél těla, bez lebky, **N:** –, **V:** –, **Pozn.:** –, **K:** –.

Hrob 162, J 4, ?, Ft. 296–298
A: fragmenty skeletů pěti jedinců, dlouhé kosti srovnány. Muž 60+, dvě ženy 20 až 40 let, dítě infans I, **N:** –, **V:** –, **Pozn.:** *na rozdíl od H 158 a H 160 tato nahromadělina kostí zabíhá pod základové zdivo hradby*, **S:** pod konstrukcí hradby, **K:** niveleta určena pouze přibližně podle okolních hrobů, druhé číslo stejného hrobu.

Hrob 193, K 3, 191,07, Ft. 368–371
A: muž, 40 až 50 let, obě paže podél, **N:** –, **V:** –, **K:** Při zpracování výzkumu byla kostra zařazena do IV. fáze (15. až 17. stol.) vývoje hřbitova, zatímco data ^{14}C ukazují na roky 1030 až 1208 (*Salesse et al. 2013*). Nadmořská výška, v níž je kostra uložena, necelých 30 cm pod tehdejším terénem, ukazuje spíše na intruzi.

Hrob 200, J 3, 190,90, Ft. –
A: muž, 20–60 let, pouze DK, **N:** –, **V:** –, **Pozn.:** *hrobová jáma prořezává zdivo románské apsidy*, **S:** –, **K:** zařazen pro ilustraci výškových poměrů.

Hrob 210, K 4, 190,61, Ft. 410
A: ?, 20–60 let, HK podél těla, **N:** –, **V:** rakev, **Pozn.:** *H 210 porušil starší pohřeb, jehož zbytky jsou srovnány k pravé bočnici rakve*, **S:** –, **K:** –.

Hrob 224, K 2, 190,60, Ft. 305, 306
A: muž 20–60, HK podél těla, **N:** –, **V:** –, **Pozn.:** *dno v úrovní zahliněných písků*, **S:** –, **K:** –.

Hrob 228, J/K 4, 190,60, Ft. 309, 310
A: muž 20–60, HK pokrčeny, **N:** flútek český, zlatý, s malou příměsí stříbra, rok 1422, č. n. 657, želené hřeby č. n. 656, **V:** dřevo, **Pozn.:** *v ústech kostry*, **S:** –, **K:** niveleta odhadnuta podle okolních pohřbů, vzorek **^{14}C**.

Hrob 246, K 4, ?, Ft. 416
A: žena, 20–60 let, **N:** –, **V:** –, **Pozn.:** *od kyčle nahoru porušen hradební zdí*, **S:** porušen hradbou, **K:** –.

Hrob 252, J 4, 190,62, Ft. 314–317
A: kostra dospělé ženy?, jen levá polovina skeletu, bez lebky, HK podél, **N:** –, **V:** náhrobní kámen, 96 × 40 cm, tl. 13 cm, pískovec, dřevo, **Pozn.:** *náhrobní kámen byl pojat do románské zdi, překrývalo ho nadložní rozšíření, dno 50 cm pod horní hranou kamene, zásyp hnědý, na rozdíl od žlutého písku, základ. spára zdi 10 cm pode dnem hrobu, dno hrobu 33 cm pod vrchními kameny základového rozšíření jižního přístavku ...* blok pod deskou tvořil intaktní štěrkopísek, hrobová jáma nebyla patrná, později byl vypreparován H 252 (*Ječný 2005*), **S:** překryt jižní přístavbou kostela, **K:** –.

Hrob 254, J/K 4, 190,59, Ft. 317
A: žena, 40–50 let, HK podél, **N:** č. 737a – prstýnek (?), prům. 14–17 mm, drát 3–4 mm, č. 737b – záušnice s ulomeným zakončením, 17–15 mm, drát 3 mm, č. 737c – záušnice, 14–17 mm, drát 3–4 mm, v katalogu hrobů je popis: *c) záušnice, prům. 13,5 × 14,5 mm, b) záušnice, prům. 13,5 ×14,5 mm, po obou stranách lebky, c) prstýnek, prům. 18–21 × 1,4 mm. Hladký povrch kroužku je z jedné strany zdoben hustými zasekávanými vrypy. V terénu pozorováno: prstýnek (měděný?) na dochovaném prstu levé ruky, prst nese silné zabarvení „bronzem"*, **V:** dřevo, **Pozn.:** *10 cm směrem k V od hradební zdi, 63 cm pod základovým rozšířením hradební zdi, pode dnem hrobu 27 cm začínala žlutá písčitá ...,* jižně H 252 byl H 254, zčásti překrytý substrukcemi přístavby (*Ječný 2005,* 123), **S:** pod jižní přístavbou kostela, **K:** vzorek ^{14}C.

Hrob 255, J/K 4, 190,55, Ft. 317
A: muž, 40–50 let, LHK podél těla, **N:** *zlomek nádoby z úrovně hrobu – č. 746,* nenalezen, **V:** –, **Pozn.:** *horní polovina*

trupu a lebka zničena neznámo jak ... pohřeb románský, staršího typu?... řada 437, 647, 649, 638, ...byl v podloží H 435 (*Ječný 2005,*93) jde zřejmě o omyl, H 435 je jinde, **S:** –, **K:** pro nejasnou polohu vyřazuji z raně středověkých pohřbů.

Hrob 256, J 4, 190,58, Ft. 317, 419
A: muž, 50 až 60 let, pravá paže natažena, levá lehce pokrčena, **N:** zlomek nádoby č. 745, nenalezen, **V:** dřevo, **Pozn.:** *H 256 byl v místech hrudníku překryt základovým rozšířením jižní přístavby, 74 cm hluboko pod základovým rozšířením,* S hlavou překrytou románskými základy (*Ječný 2005,*123), **S:** překryt jižním rozšířením kostela, **K:** –.

Hrob 257, J 4, 190,62, Ft. 317, 419
A: žena, **N:** –, **V:** dřevo, **Pozn.:** pod rohem náhrobní desky (*Ječný 2005,*123), **S:** starší než jižní loď kostela, **K:** –.

Hrob 258, K 3, 191,0, Ft. 257
A: muž, 50–60 let, HK podél, **N:** –, **V:** –, **Pozn.:** –, **S:** –, **K:** –.

Hrob 260, K 3, 190,70, Ft. 257–260
A: muž, 50–60 let, HK podél, **N:** –, **V:** –, **Pozn.:** –, **S:** –, **K:** –.

Hrob 261, J 3, 190,73, Ft. 257, 258, 259
A: jen dolní končetiny? dospělý, **N:** železné hřeby, 5 zl., č. 952, **V:** –, **Pozn.:** *byl v místě překryt zákl. rozšířením románského přístavku ... 113 cm hluboko pod jeho základovým rozšířením*, **S:** starší než jižní přístavek kostela, **K:** na celk. plánu poloha ručně přikreslena (zřejmě H. Ječným), zakreslen východně od zdi, ale na plánu 1:20 pod zdí, stejně tak na fotografii.

Hrob 282, K 3, 192,10, Ft. –
A: dítě, 8 let, **N:** záušnice č. 881, *dislokovaná záušnice prům. 23 mm, drát 2 mm... 70 cm v ose hrobu... mohla patřit k některému ze starších hrobů, které jsou zde rozptýleny*, **V:** –, **Pozn.:** –, **S:** –, **K:** –.

Hrob 300, I 3, ?, Ft. 153–156
A: pouze lebka, žena, 30–40 let, **N:** č. 610 záušnice, 45–57 mm, drát 2,2 mm, č. 764 záušnice, zlomek, délka 36 mm, drát cca 2–3 mm, *v terénu pozorováno: bronzová záušnice po levé straně lebky, trčící volnými konci vzhůru, vpravo zlomek podobné záušnice*, **V:** –, **Pozn.:** *pohřeb v původní poloze uložený před Z průčelím románského kostelíka ... porušen výkopem pro severní loď barok. kostela ... zahlouben do štěrkopísku*, **S:** ?, **K:** není zakreslen na celkovém plánu, jeho poloha je pouze přibližná.

Hrob 409, I/J 3, 190,60, Ft. 179, 184
A: muž, 40–50 let, HK zkříženy, **N:** *přezka bronzová, kruhová, 45–48 mm ... v terénu: nad kostí stydkou železná spona shodná s přezkou pohřbů 4010 a 402, gotického typu,* nenalezeny, **V:** dřevo, **Pozn.:** –, **S:** ?, **K:** –.

Hrob 423, I 3, 190,20, Ft. 183, 190
A: žena, 40–50 let, levá paže lehce pokrčena, **N:** –, **V:** dřevo, **Pozn.:** –, **S:** ?, **K:** do nejstarší fáze zařazen pouze podle hloubky založení, podle foto není porušen stavbou kostela.

Hrob 435, H 4, 190,65, Ft. –
A: dítě, 3 až 4 roky, **N:** –, **V:** dřevo, **Pozn.:** hlava porušena v I 3 jižním pilířem tribuny (*Ječný 2005,* 96), **S:** ?, **K:** v katalogu lokalizován do H 4, i podle celk. plánu leží hrob mimo kostel, před jeho západním průčelím, Ječného tvrzení je zřejmě omyl, H 435 nemá ani ve svém plánu první fáze pohřebiště v NZ (*Ječný 1985*), vyřazuji z hrobů raně střed. fáze.

Hrob 437, I 3, 190,10, Ft. 195, 196
A: muž, 40–50 let, LHK podél těla, **N:** –, **V:** –, **Pozn.:** *horní polovina trupu a lebka zničena neznámo jak ... pohřeb románský, staršího typu? řada 437,647,649, 638,* stavbou jižního pilíře tribuny přišel o lebku (*Ječný 2005, 96*), **S:** do nejstarší fáze jen podle hloubky založení, **K:** foto pro názor H. Ječného nesvědčí, pilíř je dost daleko od skeletu.

Hrob 438, I 3, ?, Ft. 196
A: žena, 20–60 let, **N:** –, **V:** –, **Pozn.:** –, **S:** ?, **K:** H 438 ze seznamu bezpečně raně středověkých pohřbů nejstaršího horizontu vynechávám, podle fotografií nepřišel do kontaktu se stavbou.

Hrob 441, I 4, 190,50?, Ft. 231
A: žena, 60+, pouze lebka, žebra a obratle, **N:** *stříbro v prostoru hrudi románského pohřbu 441, o 10 cm mělčeji ... tedy v zásypu nejjižnějšího hrobu druhé vrstvy opírající se o románské průčelí* haléř, 14. stol., Hall am Kocher, č. 1253, **V:** –, **Pozn.:** –, **S:** –, **K:** mince snad pochází z jiného hrobu, mladšího než H 441?, **K:** niveleta odhadnuta podle jiných hrobů.

Hrob 445, I 3, 190,30, Ft. 200, 201
A: muž, 20–60 let, HK zkříženy, **N:** *mince pod spodní částí nohou ve skrumáži kostí* ... Parvus Karla IV. (1346–1378), č. n. 1266, **V:** –, **Pozn:** –, **S:** –, **K:** mince pravděpodobně není in situ.

Hrob 550, J 4, 190, 63, Ft. –
A: ?, juvenis,bez lebky, **N:** –, **V:** dřevo, **Pozn.:** *pánev a dolní kosti porušeny hradbou*, **S:** pod městskou hradbou, **K:** podle kresby je naopak pod hradbou horní část skeletu.

Hrob 555, K 4, 190,42, Ft. 404, 405
A: dítě, 8 – 10 let, paže pokrčeny, **N:** –, **V:** –, **Pozn.:** *pod H 154*, *lebka 555 se pravděpodobně opírala o hradební zeď*, **S:** ?, **K:** není zřejmé o jakou zeď šlo, o hradební nebo o přizdívku, podle H. Ječného (*2006,*131) o přizdívku.

Hrob 556, K 4, –, Ft. 404
A:?, juvenis, **N:** –, **V:**–, **Pozn.:** *hromadný hrob, patří do stejné mezivrstvy jako H 154, je nad H 156 a 155,* **S:** ?, **K:** –.

Hrob 561, K 4, 190,56, Ft. –
A: ?, HK podél, **N:** –, **V:** dřevo, **Pozn.:** –, **S:** ?, **K:** –.

Hrob 562, K 5, ?, Ft. –
A:?, dospělý, HK podél, **N:** *záušnice esovitá, č. 1034, neuzavřený kroužek z hnědého kovu, vnější prům. 19 mm, drát 2 mm, v terénu: bronz nad temenem hlavy vedle pohřbu 562.* V seznamu nálezů není pod č. 1034 záušnice, ale bronz, **V:** dřevo, **Pozn.:** *byl řezán hradbou, ruší starší hrob uložený mu po pravé straně s lebkou u nártu, porušen H 563,* **S:** starší než městská hradba, **K:** není zcela jisté, zda je možné záušnici přiřadit ke skeletu H 562.

Hrob 565, K 4, 190,55, Ft. 322
A: žena, 20–60 let?, HK podél, **N:** –, **V:** dřevo, **Pozn.:** *jde o pohřbívání do téže hrobové jámy (s hroby 591 a 695),* **S:** –, **K:**–.

Hrob 571, K 4/5, 190,48, Ft. –
A: žena, 40–50 let, HK podél ?, **N:** –, **V:** dřevo, **Pozn.:** –, **S:** ?, **K:** –.

Hrob 572, K 5, 190,52, Ft.: –
A: dítě, 4 roky, **N:** –, **V:** dřevo, **Pozn.:** –, **S:** ?, **K:** –.

Hrob 579, J 5, 190,60, Ft.: –
A: ?, 15 let, HK podél?, **N:** *knoflík s erbem z bronzového plechu ... opodál zlomek obloučku z bronzu, ztraceno*, **V:** dřevo, **Pozn.:** –, **S:** ?, **K:** pokud v případě obloučku šlo o záušnici, byla v druhotné poloze.

Hrob 583, J 5, 190,58, Ft. –
A: ?, 60+ roků, HK podél, **N:** –, **V:** –, **Pozn.:** *H 583 leží na Z od hradební zdi, kterou je přerušen na úrovni bederní páteře,* **S:** starší než hradba, **K:** poloha pouze přibližná.

Hrob 585, K 4, 190,50, Ft. –
A: ?, 60+ roků, paže podél, **N:** –, **V:** dřevo, **Pozn.:** *H 583 leží na Z od hradební zdi, kterou je přerušen na úrovni bederní páteře,* **S:** starší než hradba, **K:** bez dokumentace, nezařazen ani do tabulky, ani do plánu.

Hrob 586, J 4, 190,10, Ft. –
A: muž, 30–40 let, HK podél, **N:** –, **V:** dřevo, **Pozn.:** –, **S:** bez kontaktu s konstrukcí hradby, **K:**. zařazen jen dle míry zahloubení.

Hrob 587, K 4, 189,99, Ft. 420
A: ?,dospělý, HK podél, **N:** záušnice, č. 1370, 55 × 57 mm, drát 3 mm, záušnice, č. 1372 zlomek, cca 57 mm, drát 2– 3 mm, *v terénu: obě pod týlem lebky*, č. 1371 – vzorek (nenalezen), **V:** dřevo, **Pozn.:** *pod korunou hradby v hloubce 80 cm, porušuje H 676,* **S:** *?,* **K:** hrob není vynesen na celkový plán, poloha přibližná, vzorek ^{14}C.

Hrob 591, K 4, 190,41, Ft. 322
A: muž, 40–50 let, HK pokrčeny, **N:** keramika v zásypu, č. 1373, 14. stol.?, **V:** rakev, **Pozn.:** *porušen H 593,* **S:** ?, **K:** –.

Hrob 593, J 4, 190,60, Ft. –
A: ?,dospělý, **N:** hřeby žel., (5 zl.), č. 1249, keramika v zásypu, č. 1212, tenkostěn. zboží 14./15. stol., **V:** dřevo, **Pozn.:** –, **S:** ?, **K:** vyřazuji z raně střed. hrobů.

Hrob 602, K 2, 190,70, Ft. 306
A: žena 20–60 let, **N:** –,**V:** dřevo, **Pozn.:** –, **S:** porušen H 600 a 601, **K:** –.

Hrob 603, J 2, 190,43, Ft. 106, 306, 361
A: dospělý?, jen DK, **N:** –, **V:** rakev, **Pozn.:** *dvě románské řady – chronologicky předpokládaná situace – starší řada H 770 a H 603, mladší H 749 se záušnicemi a H 224.* Hrob tužkou přečíslován na plánu H. Ječným na H 223 (?), **S:** –, **K:** –.

Hrob 602, K 2, 190,73, Ft. 306
A: žena, 20–60 let, ?, **N:** –, **V:** –, **Pozn.:** *výrazná odchylka směrem k rom. presbytáři*, **S:** –, **K:** –.

Hrob 622, H/I 3, 190,15, Ft. 135, 136
A: dva skelety, muž, 30–40 let, žena, 20–30 let, LHK podél, **N:** přezka, č. 1517, tkanina, č. 1630, nenalezena, **V:** rakev, **Pozn.:** –, **S:** ?, **K:** přezka nejasné datace, vyřazuji z raně středověkých hrobů.

Hrob 623, J 3, 190,36, Ft. 271–276
A: muž, 30–40 let, **N:** –, **V:** dřevo, **Pozn.:** *čelist vyčnívá zpod základů apsidy,* hlava pod zdivem (*Ječný 2006,*1), **S:** starší než románský kostel, **K:** vzorek ^{14}C.

Hrob 624, J 3, 190,38, Ft. 273, 274
A: ?, dospělý, LHK podél, **N:** –, **V:** dřevo, **Pozn.:** *leží pod H 625 a v téže řadě s pohřbem H 623.* Hlava pod zdivem (*Ječný 2006,* 1), **S:** starší než románský kostel, **K:** H. Ječný (*2005,* 31) má mylně u tohoto hrobu záušnice nalezené u H 625.

Hrob 625, J 3/K 3, 190,37, Ft. 274, 275
A: dítě, 10–12 let, HK podél, **N:** záušnice, č. 1518, prům. 31 mm, drát 2,5 mm, záušnice, č. 1519, 28–31 mm, drát 2 mm, *záušnice v poloze u obou uší*, **V:** –, **Pozn.:** *záměr radiálního uložení, vzhledem ke stáří pohřbu H 623 lze uvažovat o pohřbu před stavbou apsidy, a to k oltáři staršího kostela.* **S:** ?, **K:** nelze doložit, že je starší než zdivo apsidy.

Hrob 626, J 3, 190,46, Ft. 277
A: dítě, 1 rok, HK podél, **N:** –, **V:** –, **Pozn.:** *horní část trupu je zapuštěna pod základové zdivo apsidy,* **S:** starší než románský kostel, **K:** poloha přibližná.

Hrob 627, I 4, 190,55, Ft. 192, 193
A: muž, 20–60 let, HK podél, **N:** –, **V:** –, **Pozn.:** *zřejmě mladší než H 628*, **S:** –, **K:** poloha přibližná.

Hrob 628, I 3, 190,43, Ft. 193, 194, 203
A: dítě, 8 let, **N:** *prstýnek na pravé ruce (č. 1478)*, *záušnice celkem 8 ks, po 4 ks na každé straně – prům. 2 × 25, 30, 32, 29 a 34 mm (1521), esovité záušnice o síle 1,7 až 2,13 mm, průměr 19 a 34 mm (2 ks) a kroužky 5,5 a 6,6 mm (1520) + kroužky BK – č. 1437, 1477 kroužky.* Současný stav**:** záušnice č. 1521a, 29–33 mm, drát 2 mm, záušnice č. 1521b 28–30 mm, drát 2 mm, záušnice č. 1521c, 25–28 mm, drát 2 mm, záušnice č. 1520a, 30–32 mm, drát 1 mm, záušnice č. 1520b, 34 mm, drát 2–3 mm, záušnice dva zlomky č. 1520c, 30 mm, drát 2 mm, záušnice č. 5003, 22–29 mm, drát 2 mm. Prstýnek, kroužky a jedna záušnice nenalezeny, **V:** –, **Pozn.:** –, **S:** –, **K:** a) nález 5003 doplněn do seznamu podle popisu, zařazení je pouze pravděpodobné, b) č. 1477 kroužky – dopsáno do katalogu rukou, v sešitu nálezů je pod č. 1477 záušnice. H. Ječný (*2005,* 93) hovoří o 4 bronzových kroužcích a 8 záušnicích pod č. 1477–8 a 1520–1, c) odebrán vzorek ^{14}C.

Hrob 631, I 4, 190,30, Ft. 204, 232–235
A: žena, 40–50 let, HK natažené podél, **N:** –, **V:** dřevo, **Pozn.:** *dolní čelo jámy zapuštěné do základového rozšíření románského průčelí … asi o 12 cm*, **S:** dle popisu mladší než románský kostel?, **K:** –.

Hrob 633, J 3, 190,55, Ft. 278
A: dítě, 2 roky, HK podél, **N:** –, **V:** –, **Pozn.:** *překrývá H 626*, **S:** –, **K:** –.

Hrob 634, J 3, 190,56, Ft. 275, 276
A: dítě, 1,5 roku, HK podél, **N:** –, **V:** –, **Pozn.:** *hlava 8 cm od základů apsidy … pohřeb uložený v době existence kostela*, **S:** porušuje H 814 a 815, **K:** na plánu zakreslen nepřesně.

Hrob 636, I 4, 190,46, Ft. 236
A: ?, dospělý, jen DK, **N:** –, **V:** rakev, **Pozn.:** *chronologie H 636–637–670*, *starší než kamenná dlažba*, **S:** –, **K:** z popisu není zřejmé, o jakou dlažbu jde, snad o podlahu jižní přístavby?

Hrob 637, I 4, 190,46, Ft. 236
A: žena, 20–30 let, HK, **N:** –, **V:** rakev, **Pozn.:** *starší než kamenná dlažba*, **S:** –, **K:** není zřejmé o jakou dlažbu jde, snad o původní dlažbu jižní přístavby?

Hrob 638, I 3, 190,43 nebo 190,14 (?), Ft. 205, 206
A: bez lebky, žena, 20–30 let, HK pokrčeny, **N:** železný předmět (sekyra?), č. 1486, nenalezen, **V:** dřevo, **Pozn.:** *nález ne in situ … hrob respektuje emporový pilíř.* H. Ječný (*2005,* 96) naopak předpokládá, že lebka byla pilířem zničena, V. Martinec její polohu umisťuje mimo pilíř (o cca 5 cm) a předpokládá, že byla zničena mladším barokním pohřbem, **S:** ?, **K:** podle kresby i foto je varianta VM pravděpodobnější. Spolehlivě nezjištěna niveleta, v tabulce i mapce proto vynechávám.

Hrob 646, I 3, 190,37, Ft. 139, 140
A: muž, 60+, HK pokrčeny, **N:** *hřeb železný v zásypu č. 1487,* nenalezen, **V:** –, **Pozn.:** *nejstarší románský horizont*, **S:** –, **K:** –.

Hrob 647, I 3, 190,07, Ft. 420
A: žena, 30–40 let, pouze lebka, **N:** –, **S:** porušen H 649, který H. Ječný považuje za hrob nejstarší fáze (*Ječný 2005*,96), **V:** –, **Pozn.:** –, **K:** k nejstarší fázi řazen podle míry zahloubení.

Hrob 649, I 3, 190,07, Ft. 420
A: žena, 30 let, HK podél, **N:** *keramika ze zásypu pohřbů 649 a 697, č. 1619,* glazovaná, **V:** –, **Pozn.:** –, **S:** porušuje H 647 (*Ječný 2005*, 96), **K:** nálezy v zásypu smíchány, pravděpodobně patří k mladšímu H 697, proto H 649 podle míry zahloubení řazen k nejstarší fázi.

Hrob 650, K 4, 190,05, Ft. 420
A: muž, 30–40 let, HK podél, **N:** bronz. zlomek, č. 1381, mezi pánví a rukou, nenalezen, **V:** dřevo, **Pozn.:** –, **S:** –, **K:** není vynesen na plánu.

Hrob 651, J 5, 190,51, Ft. 8, 9
A: muž, 40–50 let, HK podél, **N:** –, **V:** rakev, **Pozn.:** hroby 651–659 ... pod podlahou sklepa domu, výplň štěrkopísek (*Ječný 2006,* 2), **S:** –, **K:** ke starším fázím řazen podle poznámky H. Ječného.

Hrob 652, J 5, 190,59, Ft. 9, 334
A: žena, 40–50 let, HK podél, **N:** záušnice, pův. č 41 (snad č. 5002?), ztracena, prům. 43–50 mm, drát 3–4 mm, dva zlomky náramku č. 1269 z barevného kovu, 24 zlomků železných hřebů, č. 1270. Zápis v katalogu**:** *a) záušnice vpravo lebky – b. č., b) náramek 2 zl., bronz. č. 1270, c) hřeby železné 24 zlomků, č. 1269*, **V:** dřevo, **Pozn.:** *záušnice označena přibližně za příslušnou ke skrumáži vpravo lebky ... v terénu: hřeby, sběr z prostoru H 652 a H 653 ... hrob porušen H 654 a ten probíhá v podkolení pod hradbou*, podle seznamu nálezů jsou předměty č. 1267 a č. 1270 v hrobě 652 bronzy, ale nikoli záušnice a záušnice č. 41 je ztracena*,* **S:** starší než hradba, **K:** záušnice pravděpodobně nepatří ke skeletu 652 (i kdyby nové č. 5002 bylo původní č. 42) a bezpečně k němu nepatří hřeby.

Hrob 653, J 5, 190,62, Ft. 9, 334
A: muž, 50–60 let, HK podél, **N:** –, **V:** –, **Pozn.:** *starší než hroby porušené hradbou*, **S:** starší než hradba, **K:** podle fotografie hradbou porušen.

Hrob 654, J 5, 190,42, Ft. 9, 334–336
A: žena, 40–50 let, HK podél, **N:** –, **V:** dřevo, **Pozn.:** *skelet zasahuje bérci pod hradbu, je mladší než H 652 i H 657*, **S:** starší než hradba, **K:** –.

Hrob 656, J 5, 190,44, Ft. 335–336
A: ?, dospělý, pravá paže podél, **N:** –, **V:** dřevo, **Pozn.:** *hrob je starší než hradba*, **S:** starší než hradba, **K:** –.

Hrob 657, J 5, 190,42, Ft. 9, 334–336
A: ?, dospělý, HK podél, **N:** –,**V:** dřevo, **Pozn.:** *je řezán hradbou v kolenou, porušen H 654, má ve své vrstvě výjimečnou orientaci*, **S:** starší než hradba, **K:** –.

Hrob 658, J 4, 190,18, Ft. 9
A: žena?, dospělá, **N:** –, **V:**–, **Pozn.:** *v horním čele zahloubena do pískově hnědého hlinitého písčitého podloží*, *podkolenní kosti zasahují pod hradbu*, **S:** starší než hradba, **K:** –.

Hrob 659, J 4, 190,58, Ft. –
A: žena, 20–30 let, pouze lebka, **N:** –, **V:**–, **Pozn.:** –, **S:** –, **K:** –.

Hrob 660, K 4, 190,50, Ft. 322, 423–426
A: ?, 20–60 let, ruka podél, **N:** –, **V:** *rakev šířka 50 cm, bočnice 18 cm*, **Pozn.:** –, **S:** –, **K:** poloha?, není na našem plánu.

Hrob 668, J 5, 190,28, Ft. 336, 338
A: žena 30–40 let, LHK podél, **N:** –, **V:** dřevo, **Pozn.:** *uložen 70 cm pod korunou hradby ... tvoří řadu s 669,* **S:** –, **K:** –.

Hrob 669, J 5, 190,23, Ft. 336, 338–340
A: ? 16 let, LHK podél, **N:** *obě záušnice č. 1491, u lebky, 2 ks o průměru 58,6 mm a drátu 2,3 mm, č. 1490 látka pod záušnicemi*, nenalezena. Současný stav**:** záušnice, č. 1491, 50–54 mm, drát 3 mm, záušnice, č. 5001?, 59 mm, drát 3 mm, **V:** dřevo, **Pozn.: –**, **S:** –, **K:** z obou záušnic identifikována jen jedna, druhá doplněna podle rozměrů nálezem č. 5001, výrazně odlišná orientace hrobu.

Hrob 672, J 4, 190,32, Ft. 328
A: žena, 30–40 let?, HK podél, **N:** –, **V:** –, **Pozn.:** *pravá část skeletu pod zákl. spárou a rozšířením házeného románského základu ... jáma hrobu 15 cm do podložního štěrkopísku*, *porušuje H 682*, **S:** ?, **K:** kresba neodpovídá textu v poznámce, skelet není v dotyku se zdí.

Hrob 674, K 4, 190,38, Ft. 432
A: žena, 30–40 let?, **N:** –, **V:** –, **Pozn.:** *poničil starší hrob*, **S:** –, **K:** poloha?

Hrob 675, K 4, 190,20, Ft. 425, 430, 433, 434
A: dítě, 6–7 let, **N:** –, **V:** dřevo, **Pozn.:** *nejhlubší románské patro*, **S:** –, **K:** není vynesen na celkovém plánu, poloha?

Hrob 676, K 4, 190,00, Ft. –
A:? dospělý, **N:** –, **V:** –, **Pozn.:** *leží v řadě s H 677... porušen H 587*, **S:** –, **K:** –.

Hrob 677, J 5, 189,95, Ft. –
A: ?, 40–60 let, **N:** –, **V:** –, **Pozn.:** *velmi špatně dochovaná, nejhlubší horizont ve štěrkopísku,* **S:** –, **K:** není vynesen na celkovém plánu, poloha?

Hrob 681, J 4, 190,00, Ft. 330
A: ?, dospělý, HK podél, **N:** *záušnice v nadloží nad kolenem, o 10 cm mělčeji,* č. 1494, prům. 59–64 mm, drát 2–3 mm, **V:** dřevo, **Pozn.: –**, **S:** –, **K:** záušnice pravděpodobně není in situ, ze staršího hrobu?

Hrob 682, J 4, 190,36, Ft. 331
A: žena, dospělá, **N:** –, **V:** dřevo, **Pozn.:** *pravé končetiny překryty vnitřní stranou házeného základu jižní zdi jižního přístavku*, **S:** ?, **K:** kresba neodpovídá textu v pozn., hrob není přístavbou porušen, je porušen H 672.

Hrob 686, K 4, 190,12, Ft. 428, 458
A: ? dospělý, HK podél, **N:** –, **V:** dřevo, **Pozn.:** *125 cm pod parkánovou dlažbou,* **S:**–, **K:** H. Ječný (*2006*) nepovažuje vrstvu oblázků za záměrnou úpravu parkánu.

Hrob 721, I 3, 190,60, Ft. 207
A: žena, 20–60 let, HK?, **V:** –, **N:** –, **Pozn.:** *nohy by měl uřezány z stranou jižního rozšíření*, **S:** starší než jižní přístavba románského kostela (?), **K:** vyznačena pouze přibližná poloha.

Hrob 722, I/J 4, 190,34, Ft. 67, 207, 237, 238
A: kostra se nezachovala, **V:** dřevo, **N:** –, **Pozn.:** *svým trupem zasahuje pod v zeď jižní románské přístavby*, **S:** starší než jižní přístavba románského kostela, **K:** vyznačena pouze přibližná poloha.

Hrob 725, I/J 4, 190,23, Ft. 204, 213, 214
A: muž, 20–30 let, **V:** dřevo, **N:** –, **Pozn.:** *hrobová jáma porušuje románské zdivo*, **S:** mladší než románský kostel, **K:** ponechán pro srovnání.

Hrob 726, I 4, 190,22, Ft. 194,213
A: dítě, 7 let, **V:**–, **N:** –, **Pozn.:** –, **S:** –, **K:** –.

Hrob 728, J 3, 190,60, Ft. 282–285
A: muž, 30 let, paže pokrčeny, **V:** –, **N:** střep, č. 1532, nedohledán, cihly č. 1533,1634. **Pozn.:** *vzhledem k zásypu z cihel, do nichž je zahlouben ... nejdříve renesanční ... svým trupem zasahuje pod v zeď jižní románské přístavby*, poloha v ose apsidy zasahovala by pod oltářní stolec, náleží tedy před kamennou stavbu (*Ječný 2005*), **S:** –, **K:** vzhledem k pozorováním VM zřejmě nejde o středověký hrob.

Hrob 740, K 3, 191,62 (?), Ft. 378–379
A: žena, 30–40 let, LHK podél, **N:** *velké záušnice po obou stranách lebky, č. 1546, hřeby železné, 2 ks, č. 1544, 1545, ze zásypu*. Současný stav**:** záušnice č. 1546a, prům. 56–59 mm, drát 4 mm, záušnice č. 1546b, 58–60 mm, drát 4 mm, oba šperky mají smyčky na obou koncích drátů. **V:** dřevo, **Pozn.:** *V jámě lebka ze staršího hrobu, zásyp nahnědle zahliněného štěrkopísku, v řadě s H 603 a H 609, tento zásyp plně odpovídá starým zásypům před západním průčelím románského kostela,* **S:** –, **K:** nejde o omyl v nivelaci? Záušnice tohoto čísla byly v sáčcích bez udání hrobu, č. hrobu bylo přiděleno až při zpracování seznamu nálezů. V popisu hrobu není uvedeno místo nálezu šperků.

Hrob 749, K 2, 190,56 (?), Ft. 362–364
A: žena, 20–30 let, PHK podél, **V:** –, **N:** *záušnice bronzové 2 ks po stranách lebky* (bez č.), dle sešitu nálezů záušnice č. n. 42, ztraceny, **Pozn.:** *lebka ze staršího hrobu, jím zničeného hrobu, zásyp nahnědlého štěrkopísku, odpovídá starým zásypům před západním průčelím románského kostela ,* **S:** ?, **K:** podle popisu jde o hrob z nejstaršího horizontu hrobů v sektoru. Nivelace neuvedena, odhadnuta podle sousedního skeletu.

Hrob 763, K 3, 190,90, Ft. 384, 385
A: muž, 50–60 let, HK zkříženy, **V:** –, **N:** *hřeby železné, 8 zl. č. 1563*, **Pozn.:** –, **S:** –, **K:** –.

Hrob 766, K 3, 191,00, Ft. 383
A: dítě, 4 roky, **V:** –, **N:** *střep u hlavy, č. 1636, nenalezen*, **Pozn.:** –, **S:** –, **K:** –.

Hrob 768, K 4, 190,36, Ft. 428, 441
A: žena, 30 let, PHK podél těla, **V:** dřevo, **N:***10 cm nad úrovní dna střep č. 1564*, celkem 6 ks, z toho 3 glazované, **Pozn.:** –, **S:** –, **K:** do raně střed. pohřbů nezařazuji.

Hrob 770, K 2, 190,45 ?, Ft. 364
A: žena, 30–40 let, **V:** –, **N:** –, **Pozn.:** *porušen H 747 se záušnicemi ... nejstarší románský horizont*, **S:** –, **K:** není na celkovém plánu, poloha?, niveleta odhadnuta podle okolních skeletů.

Hrob 785, I 3, 190,20, Ft. 217
A: ?, dospělý, HK podél, **N:** –, **V:** dřevo, **Pozn.:** *Torzo v řadě opřené o románské průčelí*, pod hrobem 787 dva fragmenty H 785 a H 786 postižené románskými základy (*Ječný 2006,* 1), **S:** podle fotografie pravděpodobně porušen románskou zdí, **K:** není na plánu přesně zakreslen (viz H 786).

Hrob 786, I 3, 190,34, Ft. 207, 218, 237, 238
A: muž, dospělý, **N:** –, **V:** dřevo, **Pozn.:** *Pro nohy bylo vylámáno základové rozšíření románského průčelí ... na dně zásypu mezi kostmi stehenními jsou úlomky malty.* Pod spodní řadou hrobů 785–787 ohniště obložené kameny, cca 110 cm pod terénem, jeho V část zabíhá pod průčelí románského kostela, v ohništi 2 fragmenty keramiky – č. 1699 (*Olme-*

rová – Ječný 1992, 31). Relikty hrobů 785 a 786 ... byly evidentně postiženy stavbou románského kostela (*Ječný 2006).* **S:** ?, **K:** Pokud by měl platit výklad H. Ječného, není hrob na plánu dobře zakreslen, podle fotografie nemá s konstrukcí románského kostela dotyk. Keramika nenalezena.

Hrob 787, I 3, 190,18, Ft. 218,219
A: muž, 50–60 let, HK zkříženy, **N:** –, **V:** dřevo, **Pozn.:** *hrob. jáma porušuje ohniště jsouc mladší,* pod hrobem 787 dva fragmenty H 785 a H 786 postižené románskými základy (*Ječný 2006,*1), **S:** –, **K:** stratigrafický vztah ke zdivu kostela není.

Hrob 790, J 4, 189,46, Ft. –
A: žena 40–50, lebka a rozházené kosti, **N:** –, **V:** –, **Pozn.:** –, **S:** –, **K:** hrob bez obvyklého popisu, působí dojmem, že byl do katalogu vložen dodatečně a V. Martinec nebyl u jeho vybírání. Chyba v nivelaci?

Hrob 804, J 3, 190,61, (190,82?), Ft. 291
A: dítě, 3–4 roky, jen lebka a ramenní kosti, **N:** –, **V:** *pravá postranice*, **Pozn.:** *část zničen H 728, starší než stavba emporového kostela*, porušen stavbou apsidy (*Ječný 2005, 119*), **S:** pravděpodobně starší než loď kostela, **K:** H. Ječný udává niveletu 190,82, tj. o 20 cm vyšší než v katalogu. Vzorek ^{14}C.

Hrob 806, H4, ?, Ft. –
A: ?, 13–19 let, jen DK, **N:** –, **V:** dřevo, **Pozn.:** –, **S:** ?, **K:** –.

Hrob 807, K 4, 190,22, Ft. 448,449
A: žena, 30– 40 let, **N:** –, **V:** –, **Pozn.:** porušen stavbou apsidy (*Ječný 2006*), **S:** –, **K:** na plánu je H 807 bez dotyku s apsidou, jde pravděpodobně o záměnu či omyl?

Hrob 808, K 4, 190,36, Ft. 449, 450
A: ?, 20–60 let, **N:** –, **V:** dřevo, **Pozn.:** –, **S:** ?, **K:** –.

Hrob 810, K 4, 190,33, Ft. 449,451
A: muž, 20 – 60 let, HK podél těla, **N:** –, **V:** dřevo, **Pozn.:** –, **S:** ?, **K:** –.

Hroby 814–816, J 3, 190,00–190,20, Ft. 292, 294
A: kosti se nedochovaly, **N:** –, **V:** –, **Pozn.:** –, **S:** starší než románský kostel (*Ječný 2005*, 115), **K:** v katalogu i dokumentaci chybí, jsou jen na plánu H. Ječného, zde ale zakreslen nepřesně, není zřejmé o kolik skeletů jde.

Hrob 1000, J 2, 190,06 nebo 190,40, Ft. –, Řez**:** P 126
A: kosti se nedochovaly, **N:** –, **V:** –, **Pozn.:** Pod základy 3.00, v zásypu drobné hrudky přepálené zeminy, snad z ohniště (*Ječný 2005,* 123). **S:** starší než románský kostel, **K:** v dokumentaci i v katalogu chybí, výška 190,06 je v textu, druhá na řezu.

Hrob 1001, F/G 2, 190,10 (?), Ft. –, Řez**:** P 103
A: kosti se nedochovaly, **N:** –, **V:** –, **Pozn.:** lebka in situ, při základech kvádříkového domu, porušená románským domem (*Ječný – Olmerová 1992*, 24). Kra čistého vápna, kterou lze snad spojovat s dalším nálezem, ke kterému nás přivedla výduť s barevně odlišnou výplní ve štěrkové stěně za litým zdivem ... hrobová jáma (2.20), na jejímž dnu zbyla ze skeletu lebka obrácená temenem k východu, zbývající část rozebrala zřejmě stavba kvádříkového domu. Jámu vyplňoval rezavý písek (*Ječný 2005,*44), **S:** s největší pravděpodobností porušen stavbou kvádříkového domu, **K:** v dokumentaci i v katalogu pohřebiště chybí, niveleta je odhadnuta z řezu..

Hrob 1002, H 3, 190,84, Ft. 85,86
A: kosti se nedochovaly, **N:** –, **V:** náhrobní deska s hladce zarovnaným povrchem, ležela na úrovni 191,20. **Pozn.:** pod fragmentem desky se rýsovalo korytovité zahloubení zasahující 36 cm do štěrkopísků vyplněné tmavohnědými zahlíněnými písky s fragmenty skeletu. Poloha na povrchu terasy i mělké zahloubení naznačují, že šlo o hrob z časů před stavbou tribunového kostela (*Ječný 2005*, 80), **S:** –, **K:** v dokumentaci i v katalogu chybí. Je otázkou, zda jde o původní uložení desky (nadto olámané). Pokud by byla jáma vyhloubena z původního povrchu, byl by hrob velmi hluboký, cca 50 cm.

Hroby 1003–1004, J/K 5, 189,90, Ft. –
A: kosti se nedochovaly, **N:** –, **V:** –, **Pozn.:** u hrobu 254, o 65 cm níže, byly uloženy dva hroby, oba hlavou k V, prvý pod boční hranou náhrobní desky (H 252), druhý o 80 cm na jih ... nezřetelná štěrkopísková výplň zapříčinila jejich zcela náhodné pozdní odhalení a dokumentaci (*Ječný 2005*, 123), **S:** starší než jižní přístavba románského kostela, pravděpodobně patří k nejstaršímu horizontu, **K:** v dokumentaci i v katalogu chybí.

Hrob 1005, J 3, ?, Ft. –
A: kosti se nedochovaly, **N:** –, **V:** –, **Pozn.:** *pod základovou spárou severního pilíře vítězného románského oblouku leželo torzo temenní části a zlomek dlouhé lidské kosti ... pohřeb byl zničen zdí ... nicméně po odebrání zdiva nebyl zjištěn pohřeb,* v katalogu u H 804, **S:** starší než románský kostel, **K:** poloha přibližná.

Hrob 1006, I 2, 190,70, Ft. –
A: kosti se nedochovaly, **N:** –, **V:** –, **Pozn.:** cca 70 cm pod dlažbou vyhloubený do štěrkopísku, a tím i zasypaný (*Ječný 2005*), **S:** starší než severní přístavba kostela (?), **K:** v dokumentaci i v katalogu chybí. Poloha přibližná.

Hrob 1007, I 2, 190,80, Ft. –
A: kosti se nedochovaly, **N:** –, **V:** –, **Pozn.:** ve stejné úrovni – jako H 1006 – ležel severně další porušený hrob (*Ječný 2005,*90), **S:** překopaný gotickou zdí, **K:** v dokumentaci i v katalogu chybí, poloha přibližná.

Hrob 1008, I 2, 191,05, Ft. –
A: kosti se nedochovaly, **N:** záušnice č. 923 (ztracena), **V:** –, **Pozn.:** těsně pod povrchem terasy na niveletě 191,05 fragmenty snad několika skeletů (*Ječný 2005*, 89n) , **S:** –, **K:** v dokumentaci i v katalogu chybí, poloha přibližná.

Hroby 1009–?, J 3, 190,60 Ft. –, P 133
A: kosti se nedochovaly, **N:** –, **V:** –, **Pozn.:** při jižním nároží románské apsidy jsme zachytili hrobové jámy ... zahloubené do štěrkopísků, náležející k pohřebišti před založením kostela, byly překryty vrstvou opukových štěpin a odpadovou maltovou vrstvou, které jsou spojovány se stavbou rom. kostela (*Ječný 2005, 114*), **S:** starší než románský kostel, **K:** v katalogu chybí, poloha přibližná.

Hrob 1010, H 4, ?, Ft. –
A: kosti se nedochovaly, **N:** –, **V:** –, **Pozn.:** organogenní vrstva 3.55 (její baze 190,66), ve které ležela lebka chlapce či dívky s proraženým otvorem v lebce – podle antropologů nebyl otvor způsoben výzkumem (*Ječný 2005*, 85), **S:** –, **K:** v dokumentaci i v katalogu chybí, poloha přibližná, není zřejmé, zda šlo o hrob.

Hrob 1011, H 3, 191,20, Ft. 85, 86
A: kosti se nedochovaly, **N:** –, **V:** –, **Pozn.:** na niveletě 191,20, pod deskou korytovitě zahloubený 36 cm do štěrkopísku ... hrob z časů před románským kostelem (*Ječný 2005*, 85), **S:** starší než rom. kostel?, **K:** v dokumentaci i v katalogu chybí.

Hroby 1012 a **1013**, H 3, pod 191,20, Ft. –
A: kosti se nedochovaly, **N:** –, **V:** –, **Pozn.:** kamenná konstrukce překrývala minimálně dva hroby (*Ječný 2005*,77), **S:** pravděpodobně starší než románský kostel, **K:** kamenná konstrukce má niveletu 191,10, hrobové jámy byly hlubší, poloha přibližná.

Příspěvek vznikl v rámci dílčího cíle I.1. Zpracování a vyhodnocení záchranných archeologických výzkumů NPÚ na vybraných nemovitých kulturních památkách, městských rezervacích, zónách a územích České republiky s dosud nechráněným archeologickým potenciálem výzkumné oblasti I. Archeologie, financované z institucionální podpory Ministerstva kultury na dlouhodobý koncepční rozvoj (IP DKRVO) a rozpočtu NPÚ.

PRAMENY

Ječný, H. 1985: Vývojové fáze pohřebiště. In: Martinec, V. – Ječný, H., Záchranný výzkum staveniště obchodního domu Kotva. Nálezová zpráva. Díl 3. Pohřebiště – část 3/I, 15–45. Uloženo v dokumentačních fondech NPÚ, ú. o. p. v Praze, odbor archeologie.

Ječný, H. 2005: Zpráva o záchranném výzkumu staveniště obchodního domu Kotva na Starém Městě pražském. Uloženo v dokumentačních fondech NPÚ, ú. o. p. v Praze, odbor archeologie.

Ječný, H. 2006: Zpráva o záchranném výzkumu na staveništi obchodního domu Kotva. Díl 2. Uloženo v dokumentačních fondech NPÚ, ú. o. p. v Praze, odbor archeologie.

Martinec, V. 1985: Záchranný výzkum staveniště obchodního domu Kotva. Díl 3. Pohřebiště. Nálezová zpráva, evidence hrobů a popis nálezové situace, foto a plánová dokumentace, části 3/II až 3/IV. Uloženo v dokumentačních fondech NPÚ, ú. o. p. v Praze, odbor archeologie.

Martinec, V. 1985a: Vývojové fáze pohřebiště. In: Martinec, V. – Ječný, H., Záchranný výzkum staveniště obchodního domu Kotva. Nálezová zpráva. Díl 3. Pohřebiště – část 3/I, 1–14. Uloženo v dokumentačních fondech NPÚ, ú. o. p. v Praze, odbor archeologie.

Martinec, V. – Ječný, H. 1985: Záchranný výzkum staveniště obchodního domu Kotva. Nálezová zpráva. Díl 3. Pohřebiště.

Světlík, I. 2019: Výsledky radiouhlíkového datování. Uloženo v dokumentačních fondech NPÚ, ú. o. p. v Praze, odbor archeologie.

Zavřel, J. 2019: Praha 1 – Staré Město. Výsledky analýz materiálového složení kovových šperků z archeologického výzkumu raně středověkého pohřebiště v místě OD Kotva (r. 1971). Uloženo v dokumentačních fondech NPÚ, ú. o. p. v Praze, odbor archeologie.

LITERATURA

Čechura, M. 2010: Pohřební ritus ve středověku a novověku ve světle archeologického a antropologického výzkumu. Archaeologia historica 35/1, 111–120.

Dragoun, Zd. 1987: Stav a perspektivy poznání staroměstského opevnění. Staletá Praha 17, 39–70.

Dragoun, Zd. 2008: K některým otázkám opevnění Starého Města pražského. Forum Urbes Medii Aevi 5, 250–256.

Dragoun, Zd. – Juřina, P. – Kašpar, V. 2009: „Město tří kostelů" (Petrská čtvrť a její role ve středověké Praze). In: Juřina, P. a kol., Náměstí Republiky. Výzkum století. Praha, 54–65.

Frolík, J. 2015: Pohřebiště u kostela Panny Marie a na II. nádvoří Pražského hradu. Díl I. Katalog. Castrum Pragense 14. Praha, 77–80.

Hanáková, H. – Stloukal, M. 1988: Pohřebiště kolem bývalého kostela svatého Benedikta v Praze. Praha.

Charvátová, K. – Spurný, V. – Venclová, N. 1992: Nálezové zprávy StAÚ 1919–1952. Praha.

Jan, L. 1997: Řád německých rytířů v Čechách a na Moravě (1204–1411). In: Jan, L. – Skřivánek, F., Němečtí rytíři v českých zemích. Praha, 11–58.

Ječný, H. – Olmerová, H. 1973: Praha 1 – Staré Město (kostel a komenda sv. Benedikta). In: Mašek, N. – Čakrtová, E., Kronika. Pražský sborník historický 8, 221–223.

Ječný, H. – Olmerová, H. 1988: Historie a výzkum staroměstského bloku kolem kostela sv. Benedikta v Praze. In: Hanáková, H. – Stloukal, M., Pohřebiště kolem bývalého kostela svatého Benedikta v Praze. Praha, 7–24.

Ječný, H. – Olmerová, H. 1992: Historie proměny jednoho bloku při hranicích Starého Města pražského. Staletá Praha 23, 21–70.

Ježek, M. – Chytráček, M. – Lojek, T. – Prokopová, A. 2009: K pre-historii dvou Měst pražských. Archeologické rozhledy 61, 118–138.

Kašpar, V. 2007: Nové poznatky k archeologickému poznání Petrské čtvrti na Novém Městě pražském. In: Archeologické výzkumy v Čechách 2006. Zprávy České archeologické společnosti – Supplément 68. Praha, 38–40.

Kašpar, V. 2017: Nové Město. In: Boháčová, I. – Podliska, J. a kol., Průvodce pražskou archeologií. Praha, 201–207.

Martinec, V. 1973: Praha 1 – Staré Město (hřbitov u sv. Benedikta). In: Mašek, N. – Čakrtová, E., Kronika. Pražský sborník historický 8, 223–224.

Nováček, K. 2010: Kladrubský klášter 1142–1421. Osídlení – architektura – artefakty. Plzeň.

Núvltová Fišáková, M. 2012: Radiouhlíkové datování. Přehled výzkumů 53, 89–99.

Salesse, K. – Dufour, E. – Castex, D. – Velemínský, P. – Santos, F. – Kuchařová, H. – Jůn, L. – Brůžek, J. 2013: Life History of the Individual Buried in the St. Benedict Cemetery (Prague, 15th–18th Centuries): Insights From ^{14}C Dating and Stable Isotope, Analysis. American Journal of Physical Antropology 151, 202–214.

Světlík, I. – Dreslerová, D. – Tomášková, L. 2009: Postupy zpracování vzorků a radiouhlíkové datování. Radioanalytické metody IAA /09/. Praha, 30–39.

Štefan, I. 2010: Příspěvek k chronologii a výpovědním možnostem esovitých záušnic. Studia Mediaevalia Pragensia 9, 171–205.

Štefan, I. – Varadzin, L. 2007: Počátky farní organizace v Čechách a na Moravě ve výpovědi archeologie. In: Hrdina, J. – Zylinská, B. (edd.), Církevní topografie a farní síť pražské církevní provincie v pozdním středověku. Colloquia mediaevalia Pragensia 8. Praha, 33–54.

Taibl, P. – Tryml, M. 2020: K počátkům osídlení u sv. Benedikta na Starém Městě pražském. Archaeologica Pragensia 25, v tisku.

Tomková, K. 2005: Hmotná kultura raně středověkých pohřebišť pražského hradu a jeho předpolí. In: Tomková, K. (ed.), Pohřbívání na Pražském hradě a jeho předpolích. Díl I.1. Castrum Pragense 7. Praha, 217–304.

Zavřel, J. 2009: Utváření jeviště našeho příběhu – geologická minulost. In: Juřina, P. a kol., Náměstí Republiky. Výzkum století. Praha, 30–33.

The early medieval phases of the churchyard at the church of St. Benedict in the Old Town of Prague

In 1971, one of the largest rescue excavation projects in Prague took place. It was caused by the construction of a department store on the edge of the Old Town of Prague. The results of the excavation were negatively influenced by the insufficient number of participating archaeologists and especially time – ca. 6,000m^2 had to be excavated within 6 months. Among others, the excavation works exposed the ground plan of the Romanesque church of St. Benedict with two side annexes. Prior to the mid-13th century, the main wall of the town fortification system was attached to the eastern frontage of both side naves. Almost 900 graves were investigated in the area surrounding the church, which is estimated at one third of the original number. The excavation's leaders divided the documented graves into five chronological phases – from the very beginning until the official end of funerary activities in 1786. The results have so far only preliminarily been published.

The aim of the submitted work is to revise the findings about the appearance of the necropolis during the first two phases, i.e. until the construction of town walls, and to publish them in more detail. The earliest horizon, i.e. until the construction of the nave of the Romanesque church of St. Benedict, certainly included six burials and, with a certain degree of probability, also sixteen more. According to us, the second phase of the necropolis's development, i.e. until the construction of the town walls before the mid-13th century, includes 56 burials. However, it is necessary to stress the fact that the transition between the two phases is not always clear. The association of individual burials with the earliest phases and their absolute dating is mainly based on the stratigraphic relationship between the graves and individual structures (the church, town walls), newly also on the radiocarbon dating, and to a lesser extent, grave finds (a collection of 26 temple rings) and the scale of sinking. Radiocarbon dating of graves whose skeletons had been disturbed by the construction of the church, confirmed (but not clarified) the dating of the construction of the church to the second half of the 12th century. An attempt at the determination of the beginnings of the cemetery is more complicated, as the obtained data does not rule out the possibility that it emerged as early as before the mid-12th century.

Graves classified as dating from the very first phase – i.e. prior to the construction of the Romanesque church – are so few that their distribution does not allow to draw convincing conclusions about the arrangement of the original necropolis. It seems that the deceased were buried in short irregular rows. It is also obvious that at least the northern part of the churchyard was established in a place which contained traces of earlier occupation. The church building was erected near the northern edge of an existing cemetery, but not outside it. It is likely that the church used to be part of a manor whose remains in the form of sunken stone structures were also unearthed. A clearer picture can be made about the second phase of the churchyard which surrounded the church from three sides (except for the northern one). It was a typical medieval churchyard where the dead were buried in layers above each other. The different orientation of graves on the southern edge of the churchyard seems to indicate that they were aligned according to the course of a road.

English by *Jan Machula*

Fig. 1.–2. Part of the excavation area viewed from the northeast and from the west.

Fig. 3. Eastern part of the excavation area including the most important finds. Construction phases of the St. Benedict's church with its surroundings. Black – Romanesque masonry, red – Gothic masonry, brown – Baroque masonry.

Fig. 4. Square J 2, section of plan P 126. Legend: 2.20 – grave 1000, 3.00 – foundations of the Romanesque church, 3.01 – above-ground masonry of the same building, 4.12 – backfill. Viewed from the north.

Fig. 5. Eastern part of the Romanesque church and a group of early medieval graves. The numbers of skeletons, from which samples for ^{14}C analysis were taken, are underlined.

Fig. 6. Graves 625, 623 and 634 and foundations of the apse.

Fig. 7. Square J 4, cross-section 69a, gravestone partially covering H 252.

Fig. 8. Square J 4. Two layers of graves in a trench dug through the fortification wall.

Fig. 9. Square K 2. Upper part of grave 749 with temple rings.

Fig. 10. Square I 3, skull H 628 with temple rings.

Fig. 11. Jewellery from graves predating the construction of the town walls (temple rings; 737 – finger ring).

Fig. 12. Squares I and J 3, numbers of graves from the earliest (pre-church) phase.

Fig. 13. Numbers of graves predating the construction of the town walls.

Fig. 14. Square J 5, southern edge of the excavation area. Two layers of graves (the lower one is earlier) with strongly different orientations. The town fortification wall is gridded.

Fig. 15. Eastern part of the excavation area. Schematic plotting of places with settlement and grave finds predating the construction of the town walls.

Fig. 16. Square J 4. Gravestone H 252 and masonry walls of the southern annex to the Romanesque church.

Fig. 17. Comparison of curves showing the probability thickness for samples taken at the churchyard.

Fig. 18. Radiocarbon dating of skeletons from the churchyard.

Tables 1.–3. Absolute heights of grave pits. Legend: bold – grave in direct contact with the wall, underlined – ^{14}C sample taken, cross – coin in the grave, asterisk – temple ring in the grave.

Table 4. Summarized results of material analysis of jewellery.

Table 5. Results of radiocarbon analysis of seven samples taken from skeletons.

Michal Tryml, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Praze, Na Perštýně 356/12, 110 00 Praha 1
tryml.michal@npu.cz